

Ανδρέας Καρακαβίτσας, Η λυγερή

[δημοσιεύτηκε σε συνέχειες στο περ. *Εστία*, από τις 8 Απριλίου ως τις 27 Αυγούστου του 1890]

Α΄ Η ΚΥΡΑ-ΠΑΓΩΝΑ

- Φεύγα, ρουσουμπελη, σε κυνηγά η φωτιά, το στουρνάρι, και ο πρυόβολος - σύρε στ' άγρια όρη, στ' άγρια βουνά!...

Η κυρα-Παγώνα, ορθή πλησίον ενός παραθύρου του χαμηλού σπιτιού της, σκυμμένη επάνω εις την μελανιασμένην χείρα μεσοκόπου ανδρός, εσούφρωνε τα μαραμένα χείλη της κι επιθύριζε με σιγαλήν, ως ανεμοφύσημα φωνήν:

- Φεύγα, ρουσουμπελη σε κυνηγά η φωτιά, το στουρνάρι, και ο πρυόβολος - σύρε στ' άγρια όρη, στ' άγρια βουνά!...

Και συγχρόνους με τας ξηράς και ολοτρέμους χείρας της ετσακμάκιζε τινάζουσα πλήθος σπινθήρων, προσπαθούσα δι' αυτών και των εξορκισμών της να διώξει το πάθημα.

Η κυρα-Παγώνα ήτο γνωστή εις όλον τον δήμον Μυρτουντίων και μακρύτερον ακόμη ως γόησσα διαφόρων ασθενειών. Ο γόης και η γόησσα είναι ανάγκη εις τα χωρία, όπως και ο πάρεδρος. διά τούτο δεν λείπουν από καθένα δύο και περισσότεροι τοιοῦτοι, αρσενικοί ή θηλυκοί αλλ' η κυρα-Παγώνα ήτο ανωτέρα όλων διά την επιτυχίαν των γοήτρων και την ποικιλίαν των γνώσεων της. Αν η γριά Ζωγάκαινα, λόγου χάριν, ήξευρε να δένει και να λύνει τ' αμποδέματα κι έφερε, τρανόν σημάδι της ικανότητός της, ορμαθόν κλειδιών εις την ζώνην της και η θεια-Κωσταντινά να ιατρεύει διά βοτάνων τους γεράδες αν ο Πέτρος Νυχάκης, ο επιλεγόμενος Ζούδιαρης, κατόρθωνε να βγάνει από τους ανθρώπους και να καρφώνει εις τους κορμούς των δένδρων τα ζούδια και ο Μαστροθειοχάρης, ο κτίστης, να κτίσει τους ίσκιους εις τους τοίχους των νέων σπιτιών αν η Ασήμω η Μπραζερόνυφη, η Ρίχιτσα, ήξευρε να ρίχνει εις τ' άστρα και να μαντεύει τα μέλλοντα και η Ρουχιτσοπούλα η Κεβή να βλέπει ως αλαφροϊσκιωτη και να συνομιλεί με τα στοιχειά, η κυρα-Παγώνα, ως μυθική δύναμις, εσυμμάζωνεν όλα ταῦτα και άλλα πολλά ακόμη εις τας γεροντικές χείρας της. Καμιά αρρώστια δεν ήτο μυστική εις αυτήν κανέν αερικόν πάθημα δεν διέφευγε την δικαιοδοσίαν της. Εκτός της ρουσουμπελης, εγήτευε τον σπλήνα, τις παραμαγουόλες, τον στυλίτην, τον πονοκέφαλον, τον στρόφον, το λίθωμα των βυζών. Εξόρκιζε το μάτιασμα, «είτε στον ύπνο είτε στον ξύπνο» επήρχετο, διώκουσα αυτό «σε μέρη ακατοίκητα, σε ριζιμιά λιθάρια» το ανεμοπύρωμα, προστάζουσα τους λόγους της να το σηκώσουν, «όπως ο ήλιος τα παιγνίδια της νυχτός» τον πονόματον, τον οποίον διά συνδρομής της ασημένιας Παναγιάς έρριπτεν εις τα βάθη της θάλασσας, διά να καθαρίσει και λάμψει το φως του πάσχοντος, «όπως ο ήλιος καλοκαιρινής ημέρας» την λιμόκαψαν, επίβουλην αρρώστιαν, η οποία ρέβει τον άνθρωπον και τον αφανίζει ολίγον κατ' ολίγον, όπως το σκουλήκι που φωλιάζει εις τον κορμόν του δένδρου, δένουσα αυτήν δι' αλύτων δεσμών πέραν εις τα δάση και καταρωμένη «να φύγει από τις εβδομήντα δύο φλέβες του αρρώστου και τους αρμούς του όλους και να πάρει τα βάθη της θάλασσας, και να μετρήσει τον άμμο της θάλασσας και των δέντρων τα φύλλα και να γυρίσει πίσω!... Να φύγει από τις εβδομήντα δύο φλέβες του, να πάει στα όρη, στα βουνά, πίσω του ήλιου, που σκύλος δε βαβίζει να φάει από το κρέας του, να πει από το αίμα του και να γυρίσει στις εξήντα εννιά τ' Αυγούστου»!

Και δεν διέφερε μόνον εις τούτο από τους άλλους συντεχνίτας της η κυρα-Παγώνα, αλλά και εις τα μέσα, τα οποία μετεχειρίζετο διά την επιτυχίαν του σκοπού της. Οι άλλοι εγνώριζον ένα ή δύο μόνον

εξορκισμούς, τους οποίους έμαθον από άλλους παλαιότερους και μετεχειρίζοντο ασυνειδήτως. Η γραία όμως διά κάθε πάθημα είχε ιδιαίτερον εξορκισμόν και εις διάφορον είδος λόγου, πεζόν ή έμμετρον εις ιάμβους ή αναπαιστούς είτε εις ερωταποκρίσεις, καλούσα βοηθούς πότε «τον αφέντη το Χριστό» και «την Παναγία τη Δέσποινα» τον Αϊ Λευτέρη και τον Αϊ Χαράλαμπο και την αγία Βαρβάρá πότε κάμνουσα συμβούλια από κορίτσα μονοσάνδαλα, «που γελούν και χαρχατουρίζουν», και καλογήρους, «που σέρνονται τ' αχαμνά τους στη γη» και άλλοτ' επικαλουμένη την αντίληψιν των δαιμόνων, των αριθμών και των εβραϊκών ρητών, αδελφώνουσα επί των πασχόντων μελών τον σταυρόν με την πεντάλφαν και λέξεις του «Πιστεύω» με βαρυτάτας βλασφημίας.

Και όχι μόνον ανθρώπους ή κτήνη, ζώντα τέλος πράγματα, ήξευρε να ιατρεύει η ογδοηκοντούτις γραία, αλλά και χωρία ολόκληρα να σώζει από επιδημίας. Προ καιρού, όταν η Ευλογία εθέριζεν όλα τα χωρία του Κάμπου, αυτή κατόρθωσε να κρατήσει αμόλυντα τα Λεχαινά. Έκραξε σαράντα μονοστέφανες και τις έβαλεν εις την αυλήν του σπιτιού της να κλώσουν βαμπάκι. Τρία ημερόνυκτα έκλωθαν το βαμπάκι κάτω από την άγρυπνον επιτήρησιν και τον χείμαρρον των εξορκισμών της. Έπειτα εξήτησε κερί κίτρινο, παρμένο από σαράντα αγνά μελισσοκούβελα, εκέρωσε με αυτό τις κλωστές και μίαν σκοτεινήν νύκτα μόνη της έζωσεν απ' έξω την κωμόπολιν κι έδεσε τον κόμπον εις την εκκλησίαν του αγίου Δημητρίου, του πολιούχου. Η ζώνη εκείνη εμπόδισε την αρρώστια να εισέλθει εις την κωμόπολιν. Ένα μόνον σπιτάκι κατά την Σουλειμανόστρατα, το οποίον δεν έκλεισεν εις την προστατευτικήν της ζώνην η γραία είτε από αμέλειαν είτε επίτηδες, ευθύς την επομένην η αρρώστια το εθέρισε.

Από τότε εκέρδισε την εμπιστοσύνην και τον σεβασμόν όλων, ανδρών και γυναικών, κι έτρεχον καθ' ημέραν εις το σπιτάκι της υγιείς μετά πασχόντων, όπως εις την αγίαν Παρασκευήν οι «κουτσοί στραβοί» του ρητού. Και δεν ήρχοντο μόνον εντόπιοι, αλλά και ξένοι πολλοί από τα γύρω χωρία, απηλπισμένοι από τους ιδικούς των γόητας. Από τούτους δε άλλοι επέστρεφον εις τα χωρία των διά να εκτελέσουν τας παραγγελίας της. Άλλοι όμως, όσοι είχαν ανάγκην της επιβλέψεώς της, έμενον εκεί νοσηλεύόμενοι και τροφοδοτούμενοι παρ' αυτής. Τούτο προ πάντων επέσυρε την συμπάθειαν και τον σεβασμόν των χωρικών και η ομολογουμένη αφιλοκέρδειά της. Η αμοιβή της ήτο ελαχίστη, περιοριζομένη συνήθως εις μερικά γάλκινα νομίσματα, εις ολίγ' αυγά, εις απλοχεριές αραβοσίτου διά τις κότες της και εις διαφόρους καρπούς κατά τας εποχάς. Κι εκ τούτων πάλιν τα περισσεύματα μοίραζεν εις τους πτωχούς, ελεούσα και δι' αυτού του τρόπου. Οικογένειαν δεν είχαν· ήτο καταμόναχη, δεν υπανδρεύθη εξ ιδιοτροπίας και διεδέχθη εις την τέχνην την μητέρα της, διάσημον του καιρού της και αυτήν. Δύο τρεις μακρινούς συγγενείς είχαν εις την Αχαΐαν, αλλά δεν εφρόντιζε δι' αυτούς. Ελησμόνει, όπως την ελησμόνουν... Αι γυναίκες της γειτονιάς την επεριποιούντο διαδοχικώς· αι δε παρθένοι επεμελούντο το σπιτάκι και τον ρουχισμόν της. Διά τούτο δεν είχε λόγον η κυρα-Παγώνα να φροντίζει περί της παρούσης ζωής κι εφρόντιζε μόνον περί της μελλούσης. Κοπιάζουσα διά το καλόν των άλλων, ήτο βεβαία ότι προηγόραζε μίαν γωνίαν εις τον Παράδεισον, όπου θ' ανέπαιε μετά θάνατον την αμαρτωλήν ψυχήν της. Και δεν ήτο βεβαίως αμαρτωλή η ψυχή της· κάθε άλλο. Ηθελεν όμως με αυτόν τον λόγον να δεικνύει ταπεινοσύνην η κυρα-Παγώνα.

- Κάνω καλό για την ψυχή μου· έλεγε συχνά εις τους πελάτας της. Σαν πεθάνω, να ερχώστε να μου ανάβετε κάνα κερί!...

Η κυρα-Παγώνα δεν είχε ωρισμένην ώραν διά τους ασθενείς της. Οποιαδήποτε ώραν της ημέρας είτε της νυκτός έσπευδεν εις εξάσκησιν του επαγγέλματος της. Εύρισκεν ευχαρίστησιν εις την εργασίαν· της άρεσε να βλέπει γύρω της ασθενείς γογγύζοντας και ζητούντας την βοήθειάν της. Και τούτο, όχι διότι ήτο χαιρέκακος αλλά διότι ηναγκάζετο να κάμνει περισσότερον καλόν και να κουράζει περισσότερον το σώμα της το φθαρτόν, το αηδές, το οποίον έδωκεν η φύσις εις τον άνθρωπον διά να δεσμεύει την ψυχήν του. Η γόησσα, τακτικός φοιτητής της εκκλησίας, ελεύθερος ερμηνευτής των εκκλησιαστικών κανόνων, εφρόντιζε πάντοτε να εφαρμόζει τούτους επί του ατόμου της. Μπα, κι ο αφέντης ο Χριστός έτσι αγωνιζότουν κι εκοπίαζε για τον κόσμο! . . .

Αίφνης παρατηρήσασα έξω είδε νέαν χωρικήν προσερχομένην με μικρόν παιδί εις τας αγκάλας. Η πελατεία ηύξανε.

- Καλώς την Ανθή μου! εφώναξε προθύμως.

- Καλό να 'χεις, θειά' απήντησεν η λυγερή με χαμόγελον εις τα χείλη - το αιώνιον εκείνο χαμόγελον της χωρικής, που εκφράζει δειλίαν και αφέλειαν συγχρόνως.

Και, διά να μη ταραξεί την γραίαν εις το έργον της, η Ανθή εκάθησεν έξω επί του καταφλίου, λαβούσα επί των γονάτων το παιδίον και φροντίζουσα να καθησυχάσει το κλάψιμόν του.

Η Ανθή ήτο τέλειος τύπος μιας λυγερής του χωρίου. Είχεν υψηλόν και ανδρικόν κάπως το ανάστημά το στήθος εύρωστον την μέσην περισφιγμένην και λυγεράν. Η κεφαλή της ωραία, εστηρίζετο επί λείου τραχήλου χυνομένου επί πλαστικωτάτου κορμού. Είχεν ηνωμένα μαύρα φρύδια, κάτω των οποίων μάτια κατάμαυρα, γεμάτα από λάμπιν και μυστήριον, εκρύπτοντο οπίσω από μικράς βλεφαρίδας. Είχε την μύτην εύγραμμον, με πτερύγια ομαλώς καμπυλωτά, ανακινούμενα εις ανησυχίας στιγμήν. Το στόμα της μικρόν, δακτυλιδένιον στόμα, μ' ένα χαμόγελον επάνω του, το οποίον ηύξανε την καλλονήν, όπως σταγών δρόσου αυξάνει την καλλονήν του ρόδου. Κι έφερε με χάριν επάνω της η λυγερή φουστάνι από κλαδωτήν διάναν ολιγόπτυχον και σάκον ομοιόχρωμον, σφιγμένον εις το στήθος και τους καρπούς των χειρών. Είχε την κεφαλήν ασκεπή, με τα κατάμαυρα μαλλιά χωρισμένα εις την μέσην και οπίσω πίπτοντα εις δύο πλεξίδας μακράς, ζευγαρωμένας εις τ' άκρα διά κυανής ταινίας. Απ' όλου αυτής του σώματος, όπως εκάθητο, και της απλής ενδυμασίας της, πτυχουμένης εδώ κι εκεί, και με τας χείρας συνηνωμένας περί το παιδίον, με την ρεμβώδη έκφρασιν της αναμονής επί του προσώπου, εφαινετο αρχαίας Ελληνίδος άγαλμα, ζητούσης φιλοξενίαν. Ο νους της ηκολούθει την φοράν του βλέμματος, το οποίον διέτρεχε την χαλικώδη αυλήν, το πηγάδι με τα κρημισμένα χείλη του δεξιά, την πυκνόφυλλον συκήν αριστερά, υψηλά την μουχλιασμένην σκεπήν γειτονικού σπιτιού, χρυσομένην υπό του δύοντος ηλίου, και ανεπαύετο απέναντι επί του κονιορτώδους δρόμου. Τα παιδιά της γειτονιάς, διαφόρου ηλικίας και φύλου, ποικίλων μορφών κι ενδυμασίας, έπαιζον εις τα Θ ε μ έ λ ι α τ ο υ Μ α ν ώ λ η κι ηλάλαζον εν χορώ κροτούντα τας χείρας, λιχνίζοντα το χώμα. Άλλα έτρεχον εν τριποδισμώ επί καλαμίνων αλόγων ακούραστα, ως να μη εφέροντο επί των ιδικών των ποδών· άλλα έπαιζον τ' ασίκια και άλλα περιεφέροντο εν βομβούση και πολυταράχω συναγωγή.

- Ιδές τα παιδάκια που παίζουν ω, τα παιδάκια!... έλεγεν η Ανθή από καιρού εις καιρόν, δεικνύουσ' αυτά εις το μικρόν διά ν' αποσπάσει τον νουν του από το κλάψιμον· - το σιγαλόν εκείνο και αδιάκοπο κλάψιμον των μικρών, που καταθλίβει την ψυχήν και φέρει νάρκην, όπως η ψιλή ψιλή και ακατάπαυστη βροχή.

Αίφνης ανεπήδησεν η καρδιά της και το πρόσωπόν της έγινε κατακόκκινον. Ο Γιώργης Βρανάς διήρχετο τον δρόμον. Την είδεν εκεί καθημένην κι έρριπεν επάνω της δύο τρία λοξά βλέμματα χαμηλώσας την κεφαλήν πλήρης ταραχής, εντρεπόμενος και αυτός διά τούτο. Δεν ηδύνατο όμως να κρατήσει την χαράν του. Ήθελε κάτι να είπει, αδιαφόρως δήθεν, αλλά πάντοτε προς αυτήν ν' αποτείνεται να δείξει ότι την παρετήρησεν, ότι ήτο ευτυχής, ω, πολύ ευτυχής δι' αυτό το συναπάντημα και θα ήτο ευτυχέστερος, αν εχάνετο όλος ο κόσμος γύρω, όλη η πλάσις, όπως δυνηθεί και την πλησιάσει διά μίαν στιγμήν. Αίφνης εφάνη άλλος συνομήλικός του νέος, ερχόμενος αντιθέτως, και, με την φωνήν του βιάζοντος εαυτόν να λαλήσει, δήθεν χαριτολογών, δήθεν ειρωνευόμενος, εφώναξε προς αυτόν:

- Ε, βλαμάκι! τι μου γλυκοπικρογίνεσαι;...

Αλλ' ευθύς, ως ν' απεκαλύφθη ο σκοπός του, ως να επροδόθη διά της εναφωνήσεως εκείνης, εσκοτίσθη, εξαμήλωσεν ακόμη περισσότερον την κεφαλήν κι ετάχυνε το βήμα, στέλλων τους χαιρετισμούς εις την καλήν του δι' αλληπαλλήλου κροταλισμού του μαστιγίου του.

Και ούτος όμως ο χαιρετισμός δεν ήτο δυσάρεστος εις την Ανθήν. Έκαστος κτύπος έθιγε την καρδίαν της ευαρέστως, μακαρίως, διότι ήτο εξομολόγησις των αισθημάτων του Γιώργη διηρημένην την ψυχήν του αυτήν, απαλήν, τρυφεράν ψυχήν νέου χωρικού, αγλαϊσμένην υπό του έρωτός της. Κι ενώ τώρα η Ανθή ανέμενεν εις τόσον άχαριν εργασίαν την γραίαν, ανεθεμάτιζε τον άγνωστον εκείνον, που εκράτει αυτήν τόσην ώραν! Αν δεν ήτο αυτός, εκείνη θα είχε τελειώσει τώρα τον εξορκισμόν της και η Ανθή θα ήτο ελευθέρα ν' ακολουθήσει απ' οπίσω τον Γιώργην επιστρέφουσα εις το σπίτι. Ένας ήτο ο δρόμος των, και ήτο έρημος αυτήν την στιγμήν, εις την σκιάν της εσπέρας.

Ηδύνατο λοιπόν χωρίς να παρατηρηθεί από κανένα να καμαρώσει με άνεσιν το λυγερόν κορμί του νέου χωρικού. Αλλ' η τύχη, που είναι ο κυριότερος βοηθός του έρωτος, δεν τα φέρει δεξιά εις αυτήν... Αχ, και να τον ήξευρε ποιος κακομοίρης ήτο μέσα! . . .

- Πώς πάει το παιδί, θυγατέρα; ηκούσθη αίφνης η φωνή της γοήσεως.

- Πώς να πάει, θεια μου; απήντησεν η λυγερή αναστρέψασα την κεφαλήν. Το έφερα κι απόψε να ιδούμε τι θ' απογένει.

Αλλ' αίφνης διεκόπη ιδούσα εξερχόμενον τον Νικολόν, τον υπηρέτην και μισοσύντροφον του πατρός της εις το μακαλικόν. Ήτο κοντόχονδρος, φορών άσχημα ευρωπαϊκά φορέματα εκ ριγωτού διπλαρίου, από εκείνα που υφαίνουσι εις την Ζάκυνθον, κι έφερε την αριστεράν χείρα εντός κόκκινου μανδηλίου, κρεμασμένου από του λαιμού του. Εξερχόμενος ο χωρικός εγύρισε και απέτεινεν αστείον δήθεν χαιρετισμόν εις την λυγερήν:

- Τι έχουμε, κυράτσ' Ανθή; Δε φοβάσαι να μην κρυώσει ο κώλος σου;...

- Ω, σιορ Νικολέτο!... είπεν αύτη μορφάζουσα εμπαικτικώς.

Αλλ' εθύμωσεν, αληθινά εθύμωσεν η νέα, μόλις είδεν ότι αυτός ήτο, που εκράτει τόσην ώραν την κυρα-Παγώναν. Πάντοτε ο Νικολός ήτο ο κακός δαίμων του έρωτός της. Φαίνεται ότι είχεν εννοήσει κάτι και πάντοτ' επέβλεπε τα κινήματα της Ανθής· πάντοτε διά της παρουσίας του, είτε εκ προμελέτης είτε τυχαίως, παρενέβαινε μεταξύ των βλεμμάτων αυτής και του Γεωργίου! Μίαν μάλιστα φοράν, την πρώτην φοράν που ηθέλησε να ομιλήσει από το παραπόρτι του κήπου εις τον Βρανάν, ν' αλλάξουν δύο λόγια διά να ελαφρώσει η πονεμένη των καρδιά, μόλις ήνοιξε το στόμα της κι αίφνης, εις την

μέσην του ερήμου δρόμου, εφάνη αυτός ο Χονδρονικολός, σαν να τον έφεραν ο διάβολος εμπρός των... Να χαθεί ο σιχαμένος, να χαθεί!...

- Όλο για το Νικολό κλώθεις. . . Αμ' θα 'ρθ' η ώρα!... είπε η κυρα-Παγώνα προς την Ανθήν πονηρώς χαμογελώσα.

Κι επλησίασε το παιδί, αποπειρωμένη ν' ανοίξει το στόμα του. Αλλ' είχε τόσον παράδοξον όψιν η γεροντική μορφή της, με τας βαθείας και πολυγράμμους ρυτίδας, τας ψαράς και κατσαράς τρίχας των κροτάφων, το μαύρον φακίολι, διά του οποίου συνεκράτει επί της κεφαλής το φέσι, τ' οξύ και γυριστό πηγούνι, και με τα μεγάλα ματογυάλια, των οποίων τα άρθρα μόλις συνεκράτουν πολύχρωμα νήματα επί της πρησμένης της μύτης, ώστε το παιδίον ετρόμαξε κι έκρυπεν εις τον κόλπον της Ανθής την κεφαλήν του.

- Ουμ! εψιθύρισεν η γραία μορφάζουσα. Δίχως φίλημα τίποτα δεν κάνουμε.

Η κυρα-Παγώνα εγνώριζεν εκ πολυχρονίου πείρας διά τίνος μέσου πείθονται τα μικρά να δεικνύουν τα πάσχοντα μέλη των και να υποφέρουν τον πόνον αγογγύστως. Αφήσασα προς στιγμήν το παιδίον, εισήλθεν εις το σπίτι και ήνοιξε μικρόν κιβώτιον, από του οποίου οσμή μοσχοβολούσα ανέβη κεντήσασα την μύτην της εις ελαφρόν πάρνισμα. Εις το βάθος του κιβωτίου υπήρχον διάφοροι καρποί: μήλα με σιγαρόχαρτον επιμελώς τυλιγμένα· κυδώνια μαραμένα όχι ολιγώτερον της ιδικής της μορφής· καρύδια σκορπισμένα και αμύγδαλα και σωροί σταφίδος. Η γραία έλαβε χούφταν καρυδιών κι επέστρεψε προς το παιδίον κροταλίζουσα αυτά εις την παλάμην.

- Έλα, καλώς το· είτε με θεραπευτικήν φωνήν.

Το παιδί έστρεψε την κεφαλήν εις τον κροταλισμόν και επείσθη ν' ανοίξει το στόμα του.

- Πάει να στρίψει· εψιθύρισεν η γραία βλέπουσα μετά προσοχής.

Το στόμα του παιδιού έπασχεν από άφθας, τα υπόλευκα εκείνα φακοειδή ογκίδια, τ' απαντώμενα συχνά κατά την παιδικήν ηλικίαν. Η κυρα-Παγώνα διέγνωσε το πάθημα και από δύο ημερών εξόρκιζεν αυτές καθ' εσπέραν. Και ενώ πριν το μικρόν δεν ηδύνατο καθόλου να κινήσει το στόμα του, ούτε να δεχθεί τίποτε εντός αυτού, τώρα εβελτιώθη σημαντικώς η θέσις του. Δεν έμενεν ακόμη παρά η εσπέρα εκείνη διά να συμπληρωθεί το τριήμερον, το οποίον απαιτείται διά ν' αποβεί αποτελεσματικός ο εξορκισμός.

Η κυρα-Παγώνα ήλθε φέρουσα ποτήριον γεμάτον νερό εις την αριστεράν χείρα και εις την δεξιάν εις σχήμα τρικηρίου τρεις αναμμένες κληματόβεργες εφτάκομπες. Η γραία εφρόντιζε δι' όλα ταύτ' από πριν και τ' αποθήκευεν εις τα ερμάριά της. Το νερόν έπαιρνε πάντοτε αμίλητον την αυγήν, κρατούσα οπίσω τας χείρας μετά του αγγείου, όπως και τα διάφορα κούτσουρα, τα καιόμεν' αδιακόπως εις την γωνίαν της, εσύναζε κατά νύκτας σεληνοφωτίστους ή σκοτεινάς, ξηράς ή βροχεράς, αναλόγως των παθήσεων διά τας οποίας της εχρησίμευον. Τα ζώα τα συρόμενα επί της γης και τα πτηνά τα διασχίζοντα τους αιθέρας· τα κολυμβώντα εις τα νερά και τα διαβιούντα εις τους βάλτους ή τα κουφώματα των δένδρων και τας σχισμάδας των πετρών πάντα τα ξύλα και τα φύλλα· τους χυμούς και τας ρίζας και τους καρπούς· τους ανέμους όλους· τον ήλιον και την σελήνην και τους αστέρας· τους μαύρους της νυκτός πέπλους και τας μεσημβρινάς ώρας του καλοκαιριού· τας διαφόρους φάσεις της σελήνης και τον γάλυβα και το πυρ και το χρώμα των εικόνων και το λάδι των κανδηλών, όλα κατόρθωνε να τα καθυποτάσσει η μάγισσα, ν' αλλάξει την φυσικήν των ιδιότητα, να εξάγει και από τα κακοποιά ακόμη αγαθά αποτελέσματα διά την ανθρωπότητα.

Η κυρα-Παγώνα επροχώρησε πλησίον του πηγαδίου μακράν της νεάνιδος και του μικρού κι εστάθη κάτω της σκοτεινής συκής ακίνητος, μόλις τα χείλη ανακινούσα και ατενίζουσα τον ουρανό. Ο ήλιος προ μικρού είχε δύσει και ο ουρανός έλαμπεν όλος ελεύθερος συννέφου, καταγάλανος υπό της ανταυγείας. Μόλις πού και πού εις το αργυρόν ημίφως ανεφαίνοντο αστέρες τινές ευάριθμοι με λευκόν υποτρέμον φως ακόμη.

Η μάγισσα ηρεύνησε τον ουρανό σοβαρά, ως Χαλδαίος θέλων να εμβαθύνει εις τα μυστήρια της φύσεως. Αίφνης η όψις της ηγαλλίασε και το βλέμμα της προσηλώθη ατενές εις τον Πολικόν αστέρα, τον αστέρα τούτον των ναυτιλλομένων και των μαγισσών.

- Τ' άστρι της Κλαδευτήρας κι ο γυιος μου ο γυιόκας μου να πάρουνε την άφτρα, την αρχόντισσα! επιθύρισε με χαμηλήν φωνήν.

Κι εβύθισε την μίαν κληματόβεργαν εντός του ποτηρίου. Ηκούσθη βραχύς συριγμός και η γραία έριψε την κληματόβεργαν σβησμένην άνω του ώμου της, προς τα οπίσω.

- Τ' άστρι της Κλαδευτήρας κι ο γυιος μου ο γυιόκας μου να πάρουνε την άφτρα, την αρχόντισσα! επανέλαβε πάλιν στραφείσα εις αντίθετον διεύθυνσιν.

Κι έσβεσε την δευτέραν κληματόβεργαν. Αφού δ' έπραξε το αυτό και διά την τρίτην, η κυρα Παγώνα έφερε το νερόν κι επότισε το παιδί.

- Τις γείτσες σου! ηυχήθη.

Και, χωρίς να προσέξει εις τας ευχαριστήσεις και τας θερμάς δεήσεις, όσας η νεάνις ευγνωμονούσ' απηύθυνεν εις τον Παντοδύναμον διά την ψυχήν της, η κυρα-Παγώνα έλαβεν από του παραθύρου μικράν μαύρην χύτραν κι επλησίασε το παιδί. Διότι, εκτός των εξορκισμών της, η γραία εις πολλάς παθήσεις εδέχετο συνεπικούρους και αλοιφάς και φάρμακα διάφορα. Το μικρόν κατακαπνισμένον σπιτάκι της δεν ήτο μόνον θεραπευτήριον, αλλά και βοτάνων αποθήκη. Εντός τριών χαμηλών ερμαρίων περιέκλειε δέσμας απεξηραμένων φυτών, τα οποία αυτή ανεκάλυψε· ρίζας βαρυόσμου, των οποίων την θεραπευτικήν δύναμιν αυτή μόνη εγνώριζεν· εργαλεία χειρουργικά, κατεσκευασμένα εξ αιμάτων και πύου· έμπλαστρα διαφόρου μεγέθους, τολύπας βάμβακος και ξαντού. Μικρά υέλινα δοχεία εφύλασσον το βάλαμον, τα μεταξώδη εκείνα λευκά πούπουλα, τ' αποσπώμενα από του στήθους των αγριοχίτων και ικανά να κρατήσουν το ορμητικώτερον ρεύμα του αίματος και να επουλώσουν πάσαν πληγήν. Χύτραι μικραί μετά μεγάλων έφερον διάφορα εκχειλίσματα και βάμματα και αλοιφάς ικανάς να κατατρώγουν τας σαπισμένας σάρκας, να ρευστοποιούν τα κόκαλα, ν' αποσυνθέτουν τας τρίχας, να διαχωρίζουν τους υμένας, να ισοπεδώνουν και τας πλέον παλαιωμένας υπερσαρκώσεις. Η χύτρα την οποίαν εκράτει τώρα η κυρα-Παγώνα είχε ροδόμελι, τον υπόξανθον εκείνον και γλυκάζοντα πολτόν, τον οποίον μόνη κατεσκεύαζε, ανακατεύουσα μοσχοκάρυδα και συκάμινα μετά φύλλων ρόδου και μέλιτος και όξους και αποβράζουσα εν χωματίνω αγγείω. Δι' αυτής η γραία της στυπτικής και καυτηριώδους αλοιφής επέχριε μετά τον κατάλληλον εξορκισμόν τους πάσχοντας λαιμούς και τας άφθας.

Μόλις η κυρα-Παγώνα επεράτωσε την επίχρισιν του στόματος του παιδιού, και η Ανθή εσηκώθη να φύγει.

- Όχι, κάτσε, καημένη, λιγάκι· είπεν η γραία με θωπευτικήν φωνήν. θα σου πω γι' αυτό που συλλογιέσαι.

Και την ητένισε με βλέμμα παράδοξον, μ' ένα χαμόγελον σατανικόν εις τα χείλη, το οποίον εκάρφωσεν επί του κατωφλίου την λυγερήν. Εντροπή κατέλαβεν αίφνης αυτήν και η καρδιά της ήρχισε να κτυπά εν προσδοκία υψίστη. Δι' αυτό που συλλογίζεται θα της ομιλήσει αληθινά! Ρίχνει λοιπόν εις τ' άστρα η κυρα-Παγώνα και μανθάνει τα κρυφά συναισθήματα των ανθρώπων! Πώς ήτο δυνατόν να γνωρίζει εκείνο, που αυτή συλλογίζεται κατ' εκείνην την στιγμήν! Εκείνο, που έχει εις της καρδιάς τα βάθη και δεν τολμά ούδ' αυτή η ίδια να φέρει εις τα χείλη της! Και τι τάχα θα της ειπεί; Τι μέλλει ν' ακούσει από το στόμα εκείνο, που δεν ανοίγει παρά μόνον διά να τινάζει ορμαθόν εξορκισμών; Τι μέλλει ν' ακούσει περί του αγαπημένου της; Ήτο αληθινά περίεργος να μάθει. Εφοβείτο όμως, μήπως ομιλήσει πολύ ελευθέρως περί του Γιώργη, περί του έρωτός της η γραία, κι εκυμαίνεται μεταξύ της ιδέας να μείνει και, να μη μείνει, προτιμώσα το εν και το άλλο διαδοχικώς.

- Όχι, θα πάω, θεια μου! θα πάμε στο πανηγύρι αύριο κι έχουμε δουλειές· είπε πηδήσασα αίφνης ορθία.

- Τα βαφτίσια θα 'χετε;

- Ναι.

Αλλ' ενώ έλαβε την απόφασιν να φύγει εκοντοστέκετο, μετανοούσα κι ευχομένη, όπως την κρατήσει η γραία και της ομιλήσει δι' εκείνο, που της υπεσχέθη εις την αρχήν. Η κυρα-Παγώνα εμπάντευσεν ευθύς κι εχαμογέλασε προσβλέπουσα αυτήν σταθερώς. Η Ανθή εθύμωσε διά τούτο κι εκοκκίνισεν ακόμη περισσότερο, εννοήσασα ότι απεκαλύφθη η αδυναμία της. Μα πώς τα μαντεύει αυτά που έχει σφαλισμένα μέσα της, η μάγισσα! ε;

- Άκουσε, κόρη μου· το καλό που σου θέλω ν' αφήσεις αυτήν την πετριά. Ο Νικολός είναι γαμπρός κι όπου καλό μου θέλει!

Έτσι απήντησεν η κυρα-Παγώνα εις την ενδόμυχον εκείνην ερώτησιν της λυγερής. Και το γραώδες ερευνητικόν βλέμμα της έφερεν άνω κάτω τον νουν της παρθένου. Πετριά; Ποίαν πετριάν έλεγεν η γραία; Ν' αλλάξει τον Γιώργην με τον Νικολόν;

- Αφ' σ' τα λόγια, θεια-Παγώνα! εψιθύρισεν η λυγερή εν αδημονία.

- Γιατί, θυγατέρα; Του σπιτιού σας άνθρωπος ο Νικολός!

Η Ανθή έμεινε κατάπληκτος. Δεν το είχε σκεφθεί ποτέ, ότι ο Νικολός, ένα τιποτένιο μπακαλόπαιδο, ηδύνατο να έχει δικαιώματα επ' αυτής, απλώς και μόνον διότι ήτο άνθρωπος του σπιτιού της. Αλλ' η κυρα-Παγώνα ήρχιζε να υποστηρίζει, ότι τούτο ήτο αρκετή υποχρέωσις. Και μετ' ολίγον ανέλαβε πρόσωπον προξενητρίας και ήρχισε να ομιλεί, με σοβαρότητα αξίαν του θέματος, περί του μέλλοντος γαμβρού, πλουτίζουσα αυτόν με παντός είδους αρετάς. Εύρισκε χάριν και κομπότην' απaráμιλλον εις όλα: εις το κοντόν ανάστημα, την εξέχουσαν κοιλίαν, την κολοκυθένιαν μύτην, το εξανθηματικόν πρόσωπον του Νικολού.

Αι προξενήτριαι έχουν την χάριν του λόγου και την πειστικότητα φυσικήν, ως να εγεννήθησαν επίτηδες δι' αυτό το έργον. Έχουν πάντοτε την καλωσύνην να ομολογούν, ότι αύται είναι αι μόνου καλοθεληταί των ανθρώπων. Κοπιάζουν, όχι διά τίποτε άλλο, παρ' απλώς διά να κάμουν ένα καλόν που περνά από τα χέρια των. Βλέπουν τον γαμβρόν τόσο καλόν γνωρίζουν την νύμφην τόσο αγαθήν κι έχουν πεποιθήσιν ότι αυτοί οι δύο θα κάμουν ένα αγγελικόν ανδρόγυνον. Διατί λοιπόν, Θεέ μου και Κύριέ μου, να μη φροντίσουν να το τελειώσουν! Θα κάμουν ένα καλόν, μεγάλο καλόν εις τους νέους, εις τας οικογενείας των, και θ αναπαύσουν και αύται την ψυχήν των. - Διότι πάντοτ' αι προξενήτριαι

διά την ψυχήν των εργάζονται. Μία γωνία εξησφαλισμένη από πριν εις τον Παράδεισον είναι μικρόν πράγμα; Η ιδέα μόνη, ότι θα ζει η ψυχή μεταξύ πτερωτών αγγέλων και θα πλανάται αμέριμος και ήσυχος εις τερπνοῦς λειμώνας, μεταξύ αγνών εκ γάλακτος και μέλιτος ποταμών, αντί να διαιτάται μαζί με κερασφόρους δαίμονας και δυστυχείς αμαρτωλούς, δεν είναι αρκετή αμοιβή διά μίαν αμαρτωλήν προξενήτριαν; Χωρίς να υπολογίσει κανείς και τα υλικά κέρδη εις τον επάνω κόσμον τα δώρα, που θα της προσφέρουν η νύμφη και οι συγγενείς και ο γαμβρός, ἀμ' αποπερατωθεί το συνοικέσιον. Και τροχίζουσι αι γραΐαι την γλώσσαν των και κινούν τους πόδας και τρέχουν από του ενός εις το άλλο σπίτι από του ενός εις τον άλλον ακούραστοι, μ' ένα μυστηριώδες ὕφος, με την εχεμύθειαν επί του προσώπου ζωγραφισμένην και λέγουν και ὄλο λέγουν. Σφουρηλατούν τους λόγους των μετά μεγάλης ξεδιότητος· προσφέρουν τας φράσεις των μετά μειλίχιου τόνου και δίδουν εις αυτάς, εν αγνοία των ἴσως, ὕφος ἀντικρυς ἀντίθετον προς την χωρικήν αυτών και αγροίκον ιδιότητα. Αἱ περίοδοι της ομιλίας των ἄλλοτε εἶναι ἔντονοι ἄλλοτε εις ἀδύνατον ψιθυρισμόν ἀπολήγουσαι, κατὰ τας περιστάσεις πάντοτε και την εντύπωσιν, την οποίαν εἶναι ἀνάγκη να προξενήσουν εις τους ακούοντας. Αἱ λέξεις ἐξάγονται συνεσφιγμέναι ἀπό τα χεῖλη των συνδεδεμέναι ἀρρήκτως ἡ μία μετά της ἄλλης, ὥστε το υποθετικόν «αν πάρει» ο γαμπρός να ἐκλαμβάνεται παρά των συγγενών της νύμφης ὡς «αμπάρι». - Αν πάρει στάρι, ἔχει. - Αν πάρει κριθάρι, ἔχει. - Κι ἐνῶ ομιλοῦν αἴφνης προς την μητέρα με μυστικότητα, προσβλέπουν και την κόρην με βλέμμα συμπαθείας, προστασίας περισσῆς, ὡς να της λέγουν ὅτι δι' αὐτήν κοπιάζουν και της ἔχουν ἕνα καλόν γαμβρόν - καλόν σαν το χρυσάφι και ὡραῖον σαν το βασιλόπουλο!...

Ἐτσι ὠμίλει τώρα και ἡ κυρα-Παγώνα εις την λυγερήν. Με ποιητικὴν ἔξαρσιν, ἡ οποία ἐξωγοῦνε κάπως το μαραμῆνον πρόσωπόν της· με μάτια ἐκφραστικά με κινήσεις των χειρῶν παραστατικὰς και διά ζωηροῦ λόγου, γεμάτου ἀπό θελκτικὰς εἰκόνας της ζωῆς, κατεπλούτιζε το εἶδωλόν της κι ἐπέμενε ν' ἀναστηλώσει τούτο ἐπὶ της καρδίας της παρθένου.

Ἀλλ' ἡ γραΐα ἐβράδυνε να ἔλθει. Την θέσιν κατεῖχεν ἄλλο εἶδωλον, και ὄχι ἐκεῖνο το εὐτελές και παλαιωμένον, το οποίον ἔκαμνον ἀπαίσιον αι βαφαί και οι ψευδεῖς λίθοι, με τους οποίους το ἐστόλιζεν ἡ προξενήτρια. Ἡ Ἀνθή ἡσυχος, ἔχουσα την ψυχήν πλημμυρισμένην ἀπό τον ἔρωτα του Γεωργίου, εἶχεν ὄρεξιν κατ' ἀρχὰς να γελάσει ἀκούουσα τους φουσκωμένους λόγους της κυράς Παγώνας και, ἀπό καιροῦ εις καιρόν, ἔλεγε με ἐμπαικτικόν θαυμασμόν:

- Ἐτσι ε, θεια μου! . . .

Ἀφοῦ ὁμως εἶδεν ὅτι ἐκεῖνη ἐπέμενε εις τον σκοπόν της, ἤρχισε να στενοχωρεῖται. Τα στήθη της ἐξωγκοῦντο ἀπό ἀγανάκτησιν. Αν δεν ἐγνώριζε καλά τον Νικολόν μέχρι και των ἐλαχίστων λεπτομερειῶν, θα τον παρεδέχετο ὡς αὐτό το βασιλόπουλον του παραμυθιοῦ, που ἐφανερῶνετο ἐκάστην νύκτα ἀστράπτον εις καλλονήν και χρυσοῦφάντους στολάς ἐμπρός εις την ἐκπληκτον βοσκοπούλαν. Τόσον τεχνικοί και πειστικοί ἦσαν οι λόγοι της κυράς Παγώνας. Ἀλλ' εις την Ἀνθὴν δεν ἔκαμνον ἄλλο παρά να φανερῶνουν την ἐπιτηδειότητα, την οποίαν εἶχεν εις το ψεῦδος ἡ γόησσα. Κι ἐπειδὴ πριν, ὅπως και οι ἄλλοι χωρικοί, ἐθεώρει αὐτήν εἶδος ἁγίας, ἀμωμον καθ' ὅλα και ἀνελλιπή, ἀψευδὴ τύπον χριστιανῆς, τώρα ἐξεπλήσσετο, διότι την ἐβρισκεν ἄλλην. Ἀπό αὐτήν, καθὸ φίλην της ἀληθείας, σχεδόν ἀπόστολον του Θεοῦ ἐπὶ της γῆς, του Θεοῦ που τιμωρεῖ το ψεῦδος, ἐπερίμενε ἡ λυγερὴ ν' ἀκούσει ἐπαίνους μάλλον περί του Γεωργίου, αν ὑποτεθεῖ ὅτι ἐγνώριζε τι, και ὄχι περί του

Νικολού. Ποιος ημπορεί να εΐπει ότι το φεγγάρι λάμπει καλύτερα από τον ήλιον; Έλεγον όλοι ότι αύτη θέλει ν' ακούει τα σύκα σύκα και την σκάφην σκάφην διατί τάχα δεν θέλει και να τα λέγει;...

-Άφ'σ' τα, θεια Γιαννού... πάψε πια!... εΐπε τέλος προς την γραΐαν με μορφασμόν.

- Γιατί, θυγατέρα; Δε σ' αρέσει ο άγουρος;

Και η γραΐα έλαβεν αίφνης απαισίαν έκφρασιν, εκείνην που λαμβάνουν πάντοτε τα μαραμένα λαδικά, όταν προσβληθούν - έκφρασιν οργής και χαιρεκακίας και απειλής συγχρόνως. Η ατυχής παρθένος ευθύς εσυμμαζεΐθη, φοβηθείσα μήπως η αγανάκτησις την έκαμε να υπερβεί τα όρια του σεβασμού, τον οποίον ώφειλε να τηρεί προς την μάγισσαν. Εγνώριζεν ότι η οργή της δεν ήτο ακίνδυνος. Καλύτερον να έχει κανείς να κάμει με τον διάβολον παρά με τοιαύτα όντα. Η κυρα-Παγώνα ηδύνατο να εκδικηθεί αυτήν, να καταστρέψει όλην της την τύχην να μαράνει όλην της την ζωήν. Τι θα έχανε τάχα; Ένα λόγον ήρκει να εκστομίσει, ένα κόμβον να δέσει, εΐτ' ένα καβαλιστικόν ψηφίον να χαράξει εις το τρίστρατον κι ετελείωναν όλα διά την Ανθήν. Από εύμορφην, όπως εσυνήθισαν να την θεωρούν όλοι εις την κωμόπολιν, θα την έβλεπον πλέον δυσειδή και φθειριώσαν και κανείς δεν θα ήθελε την σχέσιν της. Ούτε οι γονείς της ούτε αυτός ο Γιώργης!... ο Γιώργης Βρανάς, του οποίου και την ζωήν ήτο ικανή να επιβουλευθεί η γραΐα, αφού εγνώριζε την αγάπην των! Και εις την σκέψιν αυτήν ανετριχίασεν ολόκορμος η λυγερή κι εσκέφθη να ζητήσει τρόπον συμβιβασμού.

- Καλός και τίμιος είναι, εψιθύρισεν εντροπαλή κάπως· μα εγώ δεν είμαι, σε καιρό ακόμη.

- Ποιος το λέει; εΐπεν η κυρα-Παγώνα γελώσα απαισίως. Άμ' έννοια σου, καλότυχη, κι ο κύρης σου τα τέλειωσε.

Η Ανθή επήδησεν εις την τελευταΐαν λέξιν εξαφνισθείσα. Ητένισε την γραΐαν με βλέμμα οργίλον και, αρπάσασα εις την αγκάλην το παιδίον, έφυγε δρομαΐα εκείθεν.

Η κυρα-Παγώνα εξακαρδίσθη γελώσα και κινούσα την κεφαλήν μ' έκφρασιν πίστεως ακράδαντου εις τα θελήματα και τας δυνάμεις της. Φθάνει να το θελήσει αυτή και τότε βλέπουμε!... Έπειτα, στρέψασα και ιδούσα τ' ασπρόρρουχα ακόμη απλωμένα εις μίαν γειτονικήν αυλήν, εφώναξε με φωνήν επιπλήττουσαν: - Μωρή Μαρία, Μαρία!... Έβγα, μωρή, γλήγορα, να μαζώξεις τα ρούχα! Θ' αστερωθούν, κακομοΐρα, και θα γιομίσετε ζανθίσματα!...

Ανδρέας Καρκαβίτσας, Ο Ζητιάνος (1895-6)

Β'. Μυστήρια τής ζητιανΐας

Άν εκίνησε τους χωριάτες σέ κανένα αίσθημα τὸ λυπηρόν εκείνο ποδοκύλισμα τοῦ τελωνοφύλακα και τοῦ ζητιάνου δὲν ήταν οὔτε ή συμπάθεια, οὔτε ή λύπη, οὔτε ή αγανάχτησις για τὸν άδικημένον. Από τέτοια δὲν αΐσθάνονται οΐ Καραγκούνηδες. Ένα μόνον τους έκυρίεψεν, ή άπορία. Δὲν ήμποροῦσαν νά καταλάβουν γιατί ὁ ζητιάνος έκυλιόταν κατὰ γής τόσην ὠρα, χωρὶς οὔτε λόγο νά εΐπῃ, οὔτε αντίσταση νά κάμη, οὔτε σημάδια θυμοῦ νά δείξη τὸ πρόσωπό του. Τί διάβολο· Έχει και ή ὑπομονή τὰ ὄριά της!

Άλλ' οΐ χωριάτες δὲν ήξευραν καλὰ τί θὰ εΐπῃ ζητιάνος. Ήταν ἀληθινὰ διπλὸς ἀπὸ τὸν τελωνοφύλακα ὁ Τζιριτόκωστας. Κάτω ἀπὸ τὰ βρωμερὰ κουρέλια τοῦ έκρύβονταν βραχιόνες σιδερένιοι και χαλυβένιοι μύες και πλάτες καλοδεμένες και τράχηλος βωδιοῦ και ταύρου δύναμις. Στὴν πατρίδα του ποῦ τὸν εγνώριζαν καλά, ὅλοι τὸν έτρεμαν. Τὰ κατορθώματά του ὁμολογοῦντ' εκεί, ὅπως τὰ κατορθώματα τῶν δρακόντων στὰ παραμύθια. Μιὰ φορὰ, σέ δημαρχικὲς έκλογές, για νά βοηθήση τὸν φίλο του ὑποψήφιο, μόνος εΐπῃγε κι έμπόδισε τους κατοίκους τοῦ Άγιου Βλάση, ποῦ ήσαν αντίθετοι,

νὰ πᾶνε στὴν ψηφοφορία. Καὶ τὸ βράδυ στὴ διαλογία, ὅταν ἐκατάλαβε πῶς θὰ ἔχανεν ὁ φίλος του, μόνος πάλιν ἐπήδησε μὲ τὸ ρεβόλβερ στὸ χέρι μέσα στὴν ἐκκλησία, ἔδιωξε τὴ φρουρὰ καὶ ἀναποδογύρισε τὶς κάλπες συγκάσελα.

Ἀλλὰ καὶ στὰ ταξίδια του δὲν εἶχε κάμῃ λίγα ὁ Τζιριτόκωστας. Τρεῖς ἔως τώρα εἶχε στείλει στὸν Ἄδη μυστικά, μυστικά. Ἀληθινὰ λόγῳ δὲν ἔλεγεν. Ὑπόφερε μὲ ὑπομονὴν Ἰώβειον κάθε τί ποῦ τοῦ ἔκαναν. Ἀλλὰ μέσα τοῦ ἔγραφε μὲ μαῦρα γράμματα ἐκείνους ποῦ τοῦ ἔφταιγαν, καὶ κακότυχοι, ἂν ἔπεφταν ποτὲ εὐκόλοι στὰ χέρια του.

Ὁ Κώστας Τζιριτίης καὶ Τζιριτόκωστας, κατὰ τὴ συνήθεια ποῦ ἔχουν στὴ Ροῦμελη νὰ σμίγουν τὸ ἐπιθετὸ με τ' ὄνομα, ἦταν ἀπὸ τόπο ποῦ συμμαζώνει στὰ στενά του σύννορα ὅλη τὴν ἀσυμμάζευτην ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς ζητιανιάς. Στὴν ἐποχὴ τοῦ ἐσυνήθιζαν ἐκεῖ, ὅταν οἱ ἀκμαῖοι ἄντρες ἔλειπαν στὰ ταξίδια καὶ οἱ γυναῖκες ἔξω στὶς περιγύρα κρεμνόρραχες ἐβολάκιαζαν τὰ φθισικὰ ἀραποσίτια τους, οἱ ἐβδομηντάρηδες νὰ συνάζουν τὰ παιδιὰ στὸ χοροστάσι καὶ νὰ τὰ γυμνάζουν στῆς ζητιανιάς τὰ καμώματα. Κάτω ἀπὸ τ' ἀσπρόμμαλλα ἐκείνα μέτωπα, ποῦ ἐταπεινωσεν ὁ πολυκαιρινὸς ἐξευτελισμὸς· κάτω ἀπὸ τὰ πρόσωπα ἐκείνα, ποῦ παραμορφωμένα ἐπέτρωσεν ἡ ἀδιάκοπη πλαστοπροσωπία· ἐμπρὸς στὶς σακατεμένες κορμοστασιεῖς ποῦ παράλλαξεν ὄχι τοῦ χρόνου τὸ γοργοτρέξιμο, ὄχι τῆς ἀρρώστιας ἢ κρυφῆ ἐνέρεια, ὄχι τοῦ καιροῦ ἢ ξαφνικῆ ἐπιρροή, ἀλλὰ τὸ πείσμα, ἐγυμναζόταν ἡ νεολαία, ἡ ἐλπίδα καὶ χαρὰ τοῦ χωριοῦ, νὰ εἶνε ἄξια, ἂν ὄχι καλύτερη τῶν πατέρων της. Ὁ Κουτσοκουλόστραβος χορὸς ἦταν τὸ κυριώτερο γύμνασμα ἐκείνης τῆς ἡμέρας. Τὰ παιδιὰ κρατώντας καὶ ἀπὸ ἓνα μπαστοῦνι ἐγύριζαν χεροπιαστὰ καὶ ἐπροσποιοῦνταν ἀπὸ μία σωματικὴ βλάβη. Ἐνα ἔκανε τὸν κουτσό· καὶ ἀνεβοκατέβαζε τὸ κορμί του σὲ κάθε βῆμα, σὰν τὸ ἔμβολον ἀνάμεσα στὰ μετάλλια πλευρὰ τῆς τρόμπας. Ἄλλο ἔκανε τὸν θεότυφλο καὶ ἐβημάτιζε ρίχνοντας ἐμπρὸς τὸ μπαστοῦνι, πασπατεύοντας μὲ τὴν ἄκρη τοῦ τῆ γῆ, μήπως τύχη ἔξαφνα ψήλωμα ἢ λάκκωμα, κρεμνὸς ἢ ὄχτος, κοτρώνι ἢ κορμόδετρο καὶ πέση καὶ τσακιστῆ ὁ ταλαίπωρος. Καὶ ἔδειχνε ζωγραφιστῆ στὸ πρόσωπο τὴν ἀμφιβολία καὶ τὸν τρόμο ἐνὸς τυφλοῦ. Τρίτο ἔκανε τὸν παράλυτο· ἀκουμποῦσε στὴ γῆ τὶς δυὸ παλάμες, ἐσήκωνε μὲ πηδήματα γοργοπόδαρου λαγοῦ τὰ νεκρὰ καὶ ἀλύγιστα ποδάρια του, σύννορα ψηλώνοντας τὰ μάτια καθαρὰ καὶ ἄδοξα καὶ χύνοντας στὸ δροσοπεριχυμένο πρόσωπο θλίψιν ἡμερῆ καὶ ἀσκητικὴν ὑπομονὴν τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα τοῦ δικαιοκρίτη καὶ παντοδύναμου! Ἄλλο, νεραϊδοπαρμένο τάχα, ἐνήλωνεν ὀλόρθο τὸ κορμί καὶ ἐβάδιζεν μὲ ὀλότρεμο σῶμα κάνοντας ἓνα βῆμα ἐμπρὸς καὶ δυὸ πίσω καὶ τρία δεξιά, ἀριστερὰ τέσσερα· ἤθελεν ἐκεῖ νὰ πάει καὶ ἐπήγαιεν ἄλλοῦ. Ἐδοκίμαζε νὰ γυρίσῃ δεξιά καὶ ἀριστερὰ ἐγύριζεν· ἐπροσπαθοῦσε νὰ συμμαζέσῃ τὰ σκέλια του καὶ τ' ἀνοιγε· νὰ διπλώσῃ τὰ χέρια του καὶ τ' ἄπλωνε ξύλα-ξερὰ καὶ ἐβημάτιζε μὲ τρέμουλα ὄλων τῶν μελῶν, λὲς καὶ εἶχε τοὺς ἀρμούς ξεχαρβαλωμένους. Ἄλλο ἔλεγε πῶς τοῦ πῆραν οἱ νεραῖδες στὴν ρεματιὰ τῆς Κάναλης τὴ φωνὴ ἀπὸ φθόνου καὶ ἄπλωνε τὸν λαιμὸ του καὶ ἐσουφρῶνε τὰ χεῖλη μὲ ἀγῶνα θέλοντας νὰ λαλήσῃ καὶ βγάζοντας ἀνατριχιαστικὸν οὐρλιασμα μὲς ἀπὸ τὸν στενάχωρο λάρυγγά του. Ἄλλο ἔκανε τὸν μονοπόδαρο καὶ ἐταλάντευε τὸ σῶμα τοῦ ἀνάμεσα στὶς πατερίτσες, σὰν βρωμερὸ κουρέλι στὸ ἀναφύσημα. Καὶ ἄλλα δέκα-εἴκοσι ἔκαναν ἄλλες δέκα-εἴκοσι ἀρρώστιες σωματικῆς, πολλῆς ὑπαρκτῆς καὶ πολλῆς ἀνύπαρκτῆς ἀκόμα στὸν κόσμον.

Ἐνῶ τὰ παιδιὰ ἔτσι ἐγυμνάζονταν γιὰ νὰ πατήσουν τὰ φιλόφθονα αἰσθήματα τῶν συνόμοιόν τους ἀργότερα, ἓνας ἀπὸ τοὺς γερόντους, παιγνιδιάρης ξακουσμένος καὶ γλυκόφωνος, ὀρθοκρατώντας τριχορδὴ λύρα στὰ γόνατα, ἐφρόντιζε μὲ τὸ τραγούδι νὰ ἐλαφρώνει τοὺς σημερινούς κόπους καὶ νὰ δείχνῃ ἀξιοζήλευτη καὶ τρισευτυχισμένη τὴ μέλλουσα ζωὴ τους. Μὲ φωνὴ παραπονιάρικη, συγκρατητῆ, μονότονη· μὲ μικρὴ γοργάδα στὴν ἀρχή· μὲ ἓνα ξαφνικὸ χαμηλοψηλωμα ἔπειτα· καὶ ἔπειτα μὲ χαμηλὸμα στρωτὸν ὀλόισιο μακρυλαρῖκι, ἔλεγε τραγούδι ταπεινὸ, ντόπιον ὅσο καὶ ἡ λαψάνα τῆς ξερῆς πλαγιᾶς καὶ σὰν ἐκείνη ἄνοστο, φτωχικὸ, ψειριασμένο. Καὶ ἐσυνόδευε τὸ τραγούδι του μὲ μονότονο καὶ συγκρατητὸ καὶ παραπονιάρικο γκρίνιασμα τῆς λύρας του. Καὶ μὲ τὸ τραγούδι του ἔδειχνε στὰ παιδιὰ τὰ περιγύρα ξερὰ καὶ ἄχαρα βουνὰ τῆς πατρίδας τους, τὴ Γῆ τὴ μητριὰ καὶ τὴν ὀλοστέρευτη. Ἐπαρόμοιαζε μὲ κατάρτα Θεοῦ καὶ τρισανάθεμα τὴ γέννησίν της, περνώντας πίσω ἀγγελόφερτος τοῦ Σύμπαντός της γέννηση, ὅταν τὸ Πᾶν ἦταν Χάος καὶ Μηδέν. Ὁ Θεός, ἔλεγεν, ἠθέλησε νὰ πλάσῃ τότε τὸν Κόσμον. Ἐπῆρεν ἓνα κόσκινο μεγάλο καὶ τὸ ἐκρέμασε σὰν σύγγεφο στὴν ἄβυσσο. Ἐπειτα παίρνοντας χῶμα μὲ τὸ χέρι ἔριχνε στὸ κόσκινο, κουνώντας τὸ ἐπάνω-κάτω. Τὸ χῶμα φυσικά, τὸ καλὸ καὶ τὸ γόνιμο, ἔπεσε κάτω καὶ ἐγένεσε τὴν ἄβυσσο καὶ ἔξαφνα ἐφάνηκεν ἡ Γῆ, πολὺκαρπη καὶ πανώρια. Ἐμείναν τέλος στὸ κόσκινο μόνον οἱ πέτρες καὶ τὰ χάλαρα. Καὶ ὀργισμένος ὁ Δημιουργός, γιὰτὶ δὲν ἐσυλλογίσθηκεν ἀπὸ πρὶν νὰ μοιράσῃ καὶ ἐκεῖνα δίκαια, ἐκλώτησε τὸ κόσκινο καὶ

έχυθησαν τ' άπομεινάρια όλα μαζί σ' έναν τόπο. Και όνόμασεν ό Θεός τόν τόπον εκείνον Κράκουρα, που θά είπη, καταραμένον σάν τή μήτρα τής Σάρρας.

Άλλ' ό τραγουδιστής δέν έλεγεν αυτά για να δειλιάση τους άκροατές του. Άπ' έναντίας, σάν έμπνευσμένος ψάλτης του παλιού καιρού, άδράχοντας άπό τήν ταπείνωση τό ύψος και άπό τόν φόβο τήν άντρεία έρχόταν γιαμιές γλυκοχρυσόστομος κι ένώ έκταριόταν τή γή, έμακάριζε τά παιδιά της. Όταν οι διαβόλοι, έλεγε, ήθέλησαν να μοιράσουν τή Γή σε βασιλεια, κανένας άπ' αυτούς δέν έδέχθηκε να πάρη στο κράτος του τά Κράκουρα. Τ' άφηκαν άμοίραστα κι έκρηύχθηκαν έξουσιαστές και προστάτες τους όλοι. Άλλά τόπος που έχει τέτοιους προστάτες, ευτυχισμένος και παμμακάριστος, έπρόσθετεν ό γέροντας. Ό κάτοικός του δέν θα πεινάση, ούτε θα διψάση ποτέ στον αίώνα. Τά χέρια του δέν θα γνωρίσουν ποτέ τό σταβάρι του άλετριού τό άγριο και τό στείλιारी τής άξίνας· δέν θα μαραθοούν τά χρυσά του νιάτα ξεκολλώντας ριζιμιά λιθάρια και δέν θ' αύλακωθή τό μέτωπό του άπό τή σκέψη. Δέν θα λιποψυχήση μήπως ό λίβας του κάψη τά σπαρτά· μήπως ή ξηρασία του μαράνη τά σταφύλια, μήπως ή βροχή του χαλάση τά μπροστάνια. Άλλοι θα τά σκεφθούν και άλλοι θα φυτέψουν τό άμπέλι που θα πιη αύτός τό κρασί· άλλοι θα σπείρουν και θα θερίσουν τό σιτάρι που θα φάγη τό ψωμί· άλλοι θα μαζέψουν τίς έλιές και άλλοι τό λάδι του. Αυτός ένα μόνον θα έχρη σκοπό, να γυρίζη τόν κόσμο άπ' Άνατολή σε Δύση και με τήν έμπνευση του παντοδύναμου οδηγού του ν' άπατά τόν κουτόκοσμο και να γυρίζη πλουτοφορτωμένος στο σπίτι του.

Έτσι τους έλεγε κι έτσι τους όρμήνευεν ό γέροντας. Και ό παράδοξος χορός σε κάθε του τραγουδιού τμήμα, σε κάθε τής λύρας του παύλα, έρχόταν κουτσοκουλοστραβοβηματίζοντας κι έτραγουδούσε με φωνή παραπονιαρική και συγκρατητή και μονότονη:

Θεός χωρές' τή μάνα σου,
δός μου λιγάκι άλεϋρι,
να φτιάσω μιά κουρκούτη.
Ένα, δυό, τρία!...

(...)

Σ' αύτό τό μοναδικό σχολείον ό Τζιριτόκωστας γρήγορ' άναδείχθηκε κι έθαυμάσθηκε. Δεκαχρονίτης δέν ήταν άκόμη και άρχισε να πλουτίζη με νέους βηματισμούς άλλόκοτους και άφύσικους τόν Κουτσοκούλοστραβο χορό· να προσθέτη στα ζητιάνικα τραγούδια του νέα μέτρα και πρωτάκουστα ζητήματα. Η σεβαστή μορφή τών γερόντων, που έκαναν τή Δωδεκάδα του χωριού, έφριξεν άπό άπορία και χαρά για τό νέον άστρο που άνέτειλε τριλαμπές να φωτίση τήν πατρίδα τους. Τά κόκκαλα του Πηλαλομούτρη, του Καλλιγοψίλλη, του Παστρογωνιά, που έβαρικοιμώνταν στής Παναγιās τόν αύλόγυρον, κουρασμέν' άπό τά πολλά ταξίδια με τήν άμετρη δόξα, έσάλεψαν συγκίβουρα, όταν άκουσαν τόν νέο ζητιάνο, που έρχόταν να θαμπώσει τή μνήμη τους. Και τά μπαστούνια τά κρεμασμένα στους τοίχους τών σπιτιών έταράχθηκαν κι εκείνα με ίερή φρικίαση, άβέβαια ποιό τάχα θα τιμηθή να συντροφέγη στο πρώτο του ταξίδι τόν νέον άρχιθεομπαίχτη. Και ό Τζιριτόγιωργας, ό πατέρας του, έσήκωσε με είλικρίνεια, πρώτην ίσως φορά στη ζωή του, τά χέρια, ευχαριστώντας έγκαρδιακά τόν Θεό, που του έστειλε τέτοιο παιδί να συνεχίση τό στάδιο και να τιμήση τό σπίτι του. Πρίν όμως άποφασίση να βγάλη στο ταξίδι τόν γιό του ό καλότυχος πατέρας, τόν έκραξε σ' ένα παράμερο δωμάτιο του σπιτιού, τάχα πώς θα του μιλήση μυστικά. Εκεί τόν έβαλε να καθίση κατάχαμα και του είπε να γυρίση τά μάτια. Και γυρίζοντας τά μάτια ό μικρός είδε για πρώτη φορά τόσον όλοφάνερα τήν παλαιά ρίζα και κατάσταση τής οικογενείας του.

Δέν ήταν άληθινά βαρυστολισμένο τό δωμάτιο. Ένα μόνον τραπέζι σαρακοφαγωμένο, στρωμένο με μάλλινο χρωματιστό τραπεζομάντηλο άκουμπούσε στον ένα τοίχο με ένα κίτρινο σπειρωτό νεροκολόκυθο έπάνω. Ξύλινος καναπές άπλαδοστρωμένος έπιανε τόν άλλον τοίχο. Δυό μεγάλες κασέλες άπό καρυδιά με παράδοξα χοντροσκαλίσματα έπιαναν τόν τρίτο· κι έκρέμονταν άπό τήν άταβάνωτη σκεπή πέντε-δέκα πλέχτρες ξεροκύδωνα με τά φύλλα τους άκόμη και τό γνοϋδι και δυό κλάρες μπουνέλες με τή σκόνη καθισμένη, σάν άχνός έπάνω στην γαλαζόμαυρη πέτσα τους. Όμως πίσω άπό τή μαυρισμένη πόρτα και περίγυρα στους τοίχους είδεν ό μικρός να κρέμονται άπό τά καρφιά, με τάξη και ήλικία βαλμένα όλων τών ειδών και όλων τών σχημάτων τά μπαστούνια. Μερικά χυτά, όλόισα έπάνω έως κάτω· άλλα γυριστά, άλλα διχαλωτά· μερικά στην άκρη με ρίζα χοντρή· τοϋτο με κόμπους, εκείνο στραβό· τό ένα ξεφλουδισμένο· τό άλλο άκόμη με τά δαγκώματα τών σκύλων· τό άλλο διατηρώντας στη ράχη του τίς γραμμές, που έκοβε μετρώντας ποιός ήξεύρει τί τής

ζωής είτε τοῦ ἐπαγγέλματός του ἀξιοθύμητον ὁ μακαρίτης ἀφέντης του· μισοτσακισμένο τοῦτο, λυγισμένο ἐκεῖνο. Ὅλα ἦσαν στή σκόνῃ περιτυλιγμένα, σὰν σὲ σάβανο τοῦ καιροῦ, καὶ βυθισμένα στή σιωπὴ καὶ τὸν ὕπνον, ὅπως τὰ ὄπλα πολεμιστοῦ τρισένδοξου, κρεμασμένα ἐκεῖ γιὰ μνήμη του ἀθάνατη καὶ ἀξιομίμητο παράδειγμα τῆς γενεᾶς του.

Καὶ ἀληθινά, γιὰ τὸ ἀξιομίμητο παράδειγμα τῆς γενεᾶς ἦταν τὰ μαστούνια ἐκεῖ κρεμασμένα καὶ ὁ Τζιριτόγιωργας γιὰ τοῦτο ἔφερε τὸ παιδί, νὰ τὰ ἰδῆ, πρὶν ἔβγῃ στὸ ταξίδι, καὶ νὰ πάρῃ διδάγματα. Καθὲν' ἀπὸ ἐκεῖνα εἶχε ἐπάνω τοῦ ἱστορίαν ἴση καὶ καλύτερη ἀπὸ τὸ δόρυ τοῦ Ἀχιλλέα. Καθένα εἶχε συντροφίαν τὸν πατέρα, τὸν πάππο, τὸν προπάππο του, σὲ ὅλα τὰ φαρμάκια καὶ τὶς κακοπάθειες τῆς ζητιανικῆς ζωῆς· στή βροχὴ καὶ τὸ κρύο τοῦ χειμῶνα· στὸν ἥλιο καὶ τὸ κάμμα τοῦ καλοκαιριοῦ. Τὸν ἐστήριξε νὰ περάσῃ ρέματα παγωμένα· τὸν ἐβοήθησε νὰ ξεκρεμάσῃ ἀπὸ τὰ σχοινιά τ' ἀσπρόρρουχα καὶ ἀπὸ τὰ παραθύρια κουρτίνες καὶ ἀπὸ τοὺς φούρνους κουλούρια· νὰ τινάξῃ ἀπὸ τὰ δέντρα πωρικά στὶς πονηρὲς ἡμέρες τῆς πείνας καί, δυνατώτερο ἀπὸ τὴν ἑφτατόμαρη ἀσπίδα τοῦ Αἴαντα, ἐπροφύλαξε τὸ σῶμα τοῦ ἀφέντη του ἄτρωτον ἀπὸ κάθε τροχισμένο σκυλόδοντο καὶ κάθε πεινασμένου λύκου ἀγριοχύμισμα. Τυφλὸν τὸν ὀδήγησε στὰ μαρμαρένια скалоπάτια· κουτσὸν τὸν ἐπέρασε μὲς' ἀπὸ τὶς ἀγορὲς· κουλὸν τὸν ἐστήριξε· παράλυτο τὸν ἐκρεβάτωσε· φοβισμένο τὸν ἐφύλαξε· τολμηρὸν κάποτε τὸν ὄπλισεν ὑπεράνθρωπα. Καὶ χρόνια ὀλόκληρα εἶδεν ὅλες τὶς πλαστοπροσωπίες, ὅλες τὶς παραλλαγές. Ἄκουσεν ὅλα του τὰ ψέματα· ὅλα τὰ συχωρολόγια. Καὶ ποιὸς ἤξευρει, ἂν αὐτὸ τὸ μαστοῦνι δὲν τοῦ ἤφερε στὸν νοῦ ἐκεῖνο τὸ τεχνικώτατο σακάτεμα καὶ στὰ χεῖλη ἐκείνη τὴν ἐξυπνότατην εὐχή.

Ὁ Τζιριτόγιωργας ἐκοίταζεν ἀφαιρεμένος ἕνα με τ' ἄλλο τὰ κρεμασμένα τρόπαια καὶ σεβασμὸς ἄμετρος ἐπλημμύριζε τὴν καρδιά του καὶ τὰ στήθη τοῦ ἐβάρυναν σὰν μυλόπετρα στὴν προγονικὴν ἐκείνη δόξα. Σὰν πουλάρι ἀσέλωτο ποῦ γοργοτρέχει στὸν κάμπο, ἔτρεχεν ὁ νοῦς τοῦ γερωζήτουλα στὰ περασμένα κι ἔβλεπεν ἕνα με τὸν ἄλλον τοὺς προγόνους ἀφανισμένους ἀπὸ τὴν κακοπάθεια καὶ ἀγνώριστους ἀπὸ τὴν ψευτιά. Πόσα ὑπόφεραν οἱ δύστυχοι, γιὰ νὰ φέρουν ἐκεῖ ποῦ ἔφεραν τὴν οἰκογένειά τους! Ξυλιᾶς ἔφαγαν, δαγκώματα μαντροσκύλων ἐβάσταζαν, κλώτσους ἀλόγων, σπρωξῆς καὶ γροθοκοπήματα μεθυσμένων. Ἄκουσαν σφυρίγματα τῶν παιδιῶν τοῦ δρόμου, πιάτα ὀλάκερα εἶδαν νὰ σπάσουν στὰ κεφάλια τους ἀπὸ δουλικά· μὲ κάτουρα νὰ περιχυθοῦν, μὲ κόπρο ν' ἀλειφτοῦν ἐβάσταζαν. Ἐπέρασαν ἀκούραστοι θάλασσεσ καὶ ποτάμια· κάμπους καὶ ὄρη καὶ βουνὰ ἐδρασκέλησαν. Σὲ χῶρες καὶ χωριά καὶ καλυβάκια ἐκόνεψαν. Ἐδέχθηκαν τὴν πλούσια ἐλεημοσύνη τοῦ ἄρχοντα καὶ τὸ μονόλεφτο τῆς χήρας. Ἐφαγαν τ' ἀποφάγια τοῦ ἀφέντη καὶ τοῦ δούλου· ἔπιαν τὸ ἀπόπιμα τοῦ γεροῦ καὶ τοῦ ἀρρώστου. Ἐκοιμήθηκαν στὸν στάβλο καὶ τὸν ἀγερῶνα, ἐμπρὸς στὸ κατῶφλι τῆς πόρτας καὶ τὸν νάρθηκα τῆς ἐκκλησιᾶς· στοῦ βουνοῦ τὸ διάσελο καὶ στὸ γούπατο κατακαμπίς. Ἀληθινά, τί ὑπόφεραν οἱ δύστυχοι, τί ὑπόφεραν!

Καὶ ὁ γερωζήτουλας στὸ μελαγχολικὸν αὐτὸ γοργογύρισμα τοῦ νοῦ ἀπάντησεν ἔξαφνα τὰ δικά του ταξίδια. Συγκινημένος ἐγύρισε τὸν ἀντικρυνὸ τοίχο κι ἐστύλωσε τὰ μάτια τοῦ ἀκίνητα. Ἔνα με τ' ἄλλο ἐκρέμονταν ἐκεῖ ὀλάκερα εἴκοσι μαστούνια, ποῦ ἀντιπροσώπευαν εἴκοσι ταξίδια, δυὸ καὶ τρία χρόνια τὸ καθένα. Κι εὔρισκε τώρα σὲ καθενὸς τὴν στάση καὶ τὴν ἔκφραση ὀλόγραφῃ τὴν ἱστορία τῶν ταξιδιῶν του. Τὸ πρῶτο στὴν δεξιὰ τοῦ τοίχου ἄκρη, ἕνα μικρὸ καὶ λιανὸ μαστουνάκι, σπασμένο σὲ δυὸ, κλαψιάρικο, χαμένο καὶ ἠλίθιο, ἔλεγε τὴν ἐποχὴ, ποῦ μικρὸς καὶ ἄμαθος ἔκαμε τὸ πρῶτο ταξίδι κάτω ἀπὸ τὴν ἄγρυπνην ἐπιτήρηση τοῦ πατέρα του. Ἔχασε τότε τὴ σακκούλα μὲ τὰ κέρδη καὶ ὁ γέροντας ἔσπασε στὴ ράχη τὸ μαστοῦνι του καὶ τὸν ἔβαλεν ἔπειτα νὰ τὸ κρεμάσῃ στὸν τοίχο γιὰ ἐνθύμηση. Ἀμέσως ὁμοῦ ἔπειτ' ἀπ' αὐτὸ, μεγάλο, χοντρό, γερώτατο καὶ θρασύ, ἐψηλῶνε τοῦ δευτέρου ταξιδιοῦ τὸ μαστοῦνι, λὲς καὶ τὸν παρακινούσε νὰ τὸ πιάσῃ πάλι στὰ χέρια καὶ νὰ τρέξουν γοργά, ἀρχαῖοι πολεμισταὶ τῆς ζωῆς, σὲ νέα κέρδη καὶ σὲ νέα τρόπαια. Ἐπειτα ἕνα με τ' ἄλλο ἐρχόνταν ἄλλα μαστούνια στὴ σειρὰ, μὲ διαφορετικὴ καθένα στάση κι ἔκφραση καὶ ζωὴ, θυμίζοντάς του κακοπάθειες καὶ ἀτυχίες τόσες, ἀλλὰ καὶ τόσα κέρδη καὶ χαρές. Καὶ ὁ Τζιριτόγιωργας, κουνώντας τὸ κεφάλι θλιβερά, ἐχαμήλωσε τὰ μάτια στὸν ὕγιό του καὶ μὲ φωνὴ σοβαρὴ καὶ τρανταχτὴ ἔξαφνα τοῦ εἶπε κόνοντας μὲ τὸ δεξιὸ βασιλικὴ χειρονομία:

– Τὰ βλέπεις, μωρές! Κοίταξε νὰ μὴν τὰ ντροπιάσῃς! Ἐκεῖνα τὰ καρφιὰ ὡς πέρα ἐσύ θὰ τὰ γιομίσῃς!...

Κι ἔδειξε στὴ σειρά τῶν μπαστουινῶν ἄλλα καρφιὰ στὸν τοῖχο, ἕως πέρα, δέκα-εἴκοσι ἀκόμη ποὺ ἐπρόσμεναν ἀνυπόμονα νὰ βαστάξουν τὰ νέα της οἰκογένειας τρόπαια. Ὁ Τζιριτόκωστας ἐσήκωσε μὲ ἀδιαφορία τὰ μάτια, ἔκοίταξε τὰ καρφιὰ καὶ μὲ φωνὴ ἄτρομη κι ἐπίσημη ἀπάντησε:

– Ναί· θὰ τὰ γεμίσω κι ἄλλα θὰ βάλω ἀκόμη!

– Νὰ μοῦ ζήσης! Ἐκραξεν ὁ Τζιριτόγιωργας ἐνθουσιασμένος.

Μὲ ὅλες ὁμως τὶς ὑποσχέσεις καὶ μ' ὅλη τῶν γερόντων τὴν πεποίθηση, ὁ Τζιριτόκωστας στὸ πρῶτο του ταξίδι δὲν ἐστάθηκε τυχερότερος ἀπὸ τὸν πατέρα του. Ἐκεῖ ποὺ ἐγύριζε στὸν Μωρηᾶ, ἀπαντήθηκε μ' ἕνα Κλουτσινώτη θεότυφλο, ποὺ τοῦ ἐπρότεινε νὰ συντροφέψουν καὶ νὰ μοιράζονται τὰ κέρδη. Οἱ Κλουτσίνες ἀνήκουν στὸν Μωρηᾶ· ἀλλ' εἶνε καθ' ὅλα ἀντίζηλοι μὲ τὰ Κράκουρα. Ὁ Κλουτσινώτης θὰ ἔβαζε τὴν τυφλομάρα του καὶ ὁ Κρακουριώτης τὰ τερτίπια του. Δυὸ πράγματα ὅπως ἀντίθετα καὶ ὁμως τόσο σύμφωνα καὶ βοηθητικὰ στὴν τέχνη τους. Ὁ Τζιριτόκωστας εὐκόλα ἐπέισθηκε νὰ συντροφέψῃ μὲ τὸν τυφλό, καὶ δυό-τρεῖς μῆνες γυρίζοντας ἕκαμαν ἀρκετὲς εἰσπράξεις. Ὁ πρωτοτάξιδος ζητιάνος δὲν εἶχε ποὺ νὰ κρύψῃ τὴν περηφάνειά του. Ἐσυλλογιζόταν μὲ πόση χαρὰ οἱ συγγενεῖς καὶ μὲ πόση λύπη οἱ ξένοι θὰ ἔβλεπαν τ' ἀπροσδόκητα γιὰ πρωτόβγαλτον κέρδη του. Ἐξαφνα ὁμως μία νύχτα, ἐνῶ ἐκοιμῶνταν σ' ἕναν ἀχυρῶνα τοῦ Σουλεϊμάναγα, ὁ τυφλὸς ἀνέβλεψε κι ἔφυγε μὲ τὰ χρήματα. Ὁ Τζιριτόκωστας ἀπογοητευμένος ἠθέλησε νὰ γυρίσῃ στὸ χωριὸ του. Ἀλλὰ μόλις ἔφθασεν ἀπ' ἔξω καὶ τὸν ἐδέχθησαν οἱ συντοπίτες του μὲ γιουχαίσματα. Ὁ πατέρας του, παίζοντας φοβερὸ κοντόξυλο στὸ χέρι, τοῦ ἐφώναξεν ἀπὸ μακρὰν:

– Κερατόσπορε, μοῦ ντρόπιασες τὸ σπίτι! Φεύγ' ἀπὸ δῶ· παιδί μου δὲν εἶσαι!

Ὁ νεαρὸς ζητιάνος ἐκατάλαβεν ἀμέσως πῶς ἀκούσθηκε στὸ χωριὸ τὸ πάθημά του, πρὶν φθάσῃ αὐτός. Ὑποψιάστηκε μάλιστα μήπως τοῦτο ἦταν τέχνασμα τοῦ πατέρα του· μήπως ὁ Κλουτσινώτης ἦταν συντοπίτης, κρυμμένος ἐπίτηδες γιὰ νὰ δοκιμασθῇ ἡ εὐκολοπιστία του καὶ τὸ πάθημα νὰ τοῦ γίνῃ ἀλησμόνητο μάθημα. Καταντροπιασμένος ἔφυγε πάλι πίσω καὶ φιλότιμος ὀρκίσθηκε νὰ μὴ γυρίσῃ, ἂν δὲν κάμῃ τέτοιο κατόρθωμα, ποὺ νὰ τὸν θαυμάσουν ὅλοι.

Τὸ εἶπε καὶ τὸ ἔκαμε. Ἐπειτ' ἀπὸ δυὸ χρόνια ἐγύρισε τὸν Αὐγουστο, ἀνήμερά της Παναγίας, ποὺ πανηγυρίζει τὸ χωριό. Κι ἐγύρισε μὲ πολλὰ κέρδη. Ἀλλὰ δὲν ἦταν αὐτὸ κατόρθωμα. Ὅλοι ὅσοι γυρίζουν ἀπὸ ταξίδι, μὲ χρήματα γυρίζουν. Ὁ Τζιριτόκωστας ἐκατόρθωσεν ἄλλο. Μέσα στὸ χωριὸ του, ἐνῶ οἱ ἄντρες ὅλοι ἀψεδάγιστοι στὸ σῶμα καὶ τὴ φορεσιά ἐχοροπηδοῦσαν στὸ χοροστάσι μὲ τὶς γυναῖκες τοῦς πλουσιστολισμένες, αὐτὸς ἄθλιος καὶ παραλλαγμένος, τρεῖς ἡμέρες ἐγύριζεν ἀνάμεσά τους κι ἐδεχόταν τὰ ἐλέη τους. Τρεῖς φορές τὸν ἐλέησεν ὁ ἴδιος ὁ πατέρας του. Θὰ τὸ πάθαινε καὶ τέταρτη, ἂν ὁ Τζιριτόκωστας δὲν ἐπροδινόταν μόνος ἀπὸ τὴ μεγάλη συγκίνηση. (...)

Γ'. Τὰ βότανα

Τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἦρθεν ἀργά, λογχίζοντας τ' ἀκάρφωτα ξυλοκεράμιδα τῆς σκεπῆς καὶ τὶς ὀρθάνοιχτες ἀστρέχες καὶ τὴ σαρακοφαγωμένη χαμηλόπορτα, νὰ χυθῇ πάναγνο στὸ βρωμερὸ κατάλυμα τῶν ζητιάνων. Ὁ Τζιριτόκωστας ἔπειτ' ἀπὸ τὸ ἄφθονο φαγοπότι, ἔπεσε ξαπλωταριὰ γιγάντια ἐπάνω στὸ μαλακὸν ἀχυρόστρωμα καὶ ἀμέσως ἀποκοιμήθηκε. Τὸ σκοτάδι πυκνότατο καὶ ὑγρὸ μὲ τὴ βαρεῖα ὀσμή τοῦ σάπιου ἄχυρου καὶ τοῦ κατούρου τὴν ἄγνα, ποὺ πολυκαιρινὴ ἐκαθόταν ἐκεῖ, ἐρρίχθησαν κι ἐσκέπασαν ὅλον τὸν στενόμακρον ἀχυρῶνα ἕως τοῦς νοτισμένους τοίχους καὶ τὴν ἀραχιασμένη σκεπὴ μὲ τύφλα καὶ μυστήριον.

Ἀλλὰ τὸ φῶς χύνεται τώρα κάτασπρο στὰ μαυριδερὰ κουρέλια τῆς φορεσιᾶς καὶ τὰ μελαχρινὰ κρέατα, ἕως τὸ πρόσωπον ἐπάνω καὶ μὲ τὸ κεφάλι τοῦ ζητιάνου, σὰν νὰ θέλῃ περιεργὸ νὰ ἰδῇ, ἂν ἄφησε μὲ τὸν ὕπνο τὴν ψευτιά ἢ τὴν κρατεῖ πολυάκριβη ἐπάνω του, ὅπως καὶ τὴ φορεσιά του. Ἀλλὰ κοιμᾶται ἡσυχος ὁ Τζιριτόκωστας μὲ τὰ σκέλια χανδωτά, τὰ χέρια ἀνοιγμένα ζερβόδεξα, λές καὶ πάσχει ν' ἀγκαλιάσῃ τὸ ἄπειρο γιὰ νὰ τὸ ρίξῃ στὸ σακκούλι του· τὸ πρόσωπο γυρισμένο ἀπίστομα, τὸ σῶμα σύψυχα παραδομένο στοῦ ὕπνου τὴν χαλυβένια δύναμη. Τὸ δασοτριχωμένο στήθος τοῦ γλυκανεβαίνει κανονικὰ με τοῦς παλμούς τῆς καρδιᾶς ἡσυχος, ἀχολοτάραχτους, ὅπως κάθε ἀκριβοδίκαιος ἀνθρώπου. Τὸ μέτωπό του λάμπει καθαρὸ καὶ ἀσυγγέφιαστο. Τὸ ἠλιοψημένο πρόσωπό

του, άργυροκυκλωμένο από τὰ ψαρὰ μαλλόγενα, μὲ τὰ φρύδια χοντρά, καμαρωμένα, τὰ ματόφυλλα κλειστά, τὰ μουστάκια ἡμερα, καλοστριμμένα, τὰ χεῖλη μισανοιγμένα στὸ χαμόγελο, χύνει συμπάθεια καὶ ἀγιοσύνην ἀχτιστοσπεφάνωτη. Καὶ τὸ σύνολόν του, ἀπὸ τὰ πόδια ἕως τὴν κορφή, δείχνει πολυπαθὸν ἐξωμάχο, ποῦ μὲ τὸν ἴδρωτα καὶ τὴν τιμὴ κερδίζει τὸ ψωμί του, ἀναπαυμένον ἀπὸ βαρὺν τὸν κάματο.

Στὴ γωνία παραπέρα, τὸ γαῖδουράκι τοῦ διπλοπόδι κατάχαμα, τὴν τραγανὴ φάκνα τοῦ ἀργομασᾶ καὶ παίζει τ' αὐτιά καὶ ἀνοικοκλεῖ τὰ μάτια, σὰν νὰ τὰ θαμπώνει τὸ ἐλάχιστο φῶς. Καὶ στὴν ἄλλη γωνία ὁ παραγιός, κουβαριασμένος μὲ τὰ κουρέλια του, βογγᾷ καὶ στενάζει σὰν πληγωμένο ἀγριοδάμαλο, ρίχνοντας θλιβερὴ καὶ ἄγρια τὴ βραχνὴ φωνὴ του·

– Μά!... Ὅρε μάννα!...

Ὁ Μουτζούρης ἦταν δεκαπέντε χρονῶν καὶ θὰ ἐφαινόταν βεργολυγερὸ λεβεντόπαιδο, ἂν δὲν ἦταν σακατεμένος. Ὁ Ἅγιος Πέτρος, τὸ χωριὸ του, ἐγειτόνευε μὲ τὸ χωριὸ τοῦ Τζιριτόκωστα καὶ στὴ ζητιανικὴ δόξα ἦταν ἐφάμιλλο, ἂν ὄχι καλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο. Οἱ κάτοικοι του ἐσυνήθιζαν συφάμελοι νὰ βγαίνουν στὸ ταξίδι. Ἐνα δρόμο ἔπαιρναν οἱ γυναῖκες, ἄλλον οἱ ἄντρες καὶ ἄλλον τὰ ὄψιμα παιδιὰ σερικοθήλυκα. Ἄν ἦσαν καὶ μερικὰ γεννημένα σακάτικα κι ἐκεῖνα δὲν ἔμειναν ἄεργα. Πολλοὶ ἀρχιζητιάνοι τὰ ἔπαιρναν μ' ἐνοίκιο, τὰ ἐδασκάλευαν στὸ ψυχολόγι κι ἐγύριζαν ἐδῶ κι ἐκεῖ προβάλλοντας τὸ ἄθλιο πάθημά τους στῶν θεατῶν τὸ ἔλεος.

Ἀφ' ὅτου ὁμως ὁ Τζιριτόκωστας ἄρχισε τὸ διαμετακομιστικὸ ζητιανοεμπόριό του στὸ ἐξωτερικὸν καὶ πολλοὶ τὸν ἐμιμήθηκαν, ἡ ἀπαίτησις τῶν γονέων ἐγένεν ἀκριβότερη καὶ ἡ ὑπόληψις τους ἐμεγάλωσε. Ἀπὸ δεκαπέντε καὶ εἴκοσι δραχμές, ποῦ ἔπαιρναν πρὶν κατὰ μῆνα, τώρα ἐζητοῦσαν πενήντα κι ἐξήντα καὶ ἠθελαν νὰ ἐπισημοποιεῖται μὲ συνάλλαγμα ἢ πρᾶξις τους. Τί ἄλλο καλύτερο εὐτύχημα, παρὰ νὰ εἶνε κανεὶς πατέρας τριῶν-τεσσάρων σακατεμένων παιδιῶν; Μὲ αὐτὰ ἤμποροῦσε χωρὶς νὰ κινηθῆ ἀπὸ τὸν τόπο του, χωρὶς τὸ δαχτυλάκι του νὰ σηκῶση, νὰ γίνῃ πλούσιος.

Καί, κατὰ παράδοξη σύμπτωση, ἀπὸ τότε ἄζηνε καὶ ἡ σακατοπαραγωγὴ τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Τὰ περισσότερα παιδιὰ ποῦ ἐγεννιώνταν ἦσαν κουτσοκουλόστραβα. Διάφορες συζητήσεις ἐγέναν γιὰ τοῦτο μεταξὺ τῶν ἀντρῶν. Ἄλλοι τὸ ἀπόδωκαν στὸ νερό, ἄλλοι στοὺς κόπους, ἄλλοι στὸ στραβοπλάγιασμα καὶ τὸ ξεκατίνιασμα τῶν γυναικῶν τους. Εὐρέθηκαν μερικοὶ ποῦ ὑποστήριζαν πῶς προέρχεται ἀπὸ γειτονικὰ μάγια· καὶ ἄλλοι πολλοὶ ποῦ ἐπίστεψαν στὸ ἄτεχνο πιάσιμο τῆς μαμῆς.

Ἀπὸ τίς γυναῖκες οἱ περισσότερες ἔμειναν ἐντελῶς ἀδιάφορες. Ἦξευραν ὅτι ἔπρεπε νὰ γεννήσουν κι ἐγεννοῦσαν, χωρὶς νὰ φροντίζουν γιὰ τὸ βρέφος τους. Οἱ ἄντρες μὲ τὴν ἀπάνθρωπὴ τους πράξι καὶ μὲ τοὺς χρηματιστικοὺς ὑπολογισμοὺς κατόρθωσαν νὰ ξερριζώσουν λίγο κατ' ὀλίγον ἀπὸ μέσα τοὺς τὸ μητρικὸν αἶσθημα, τὸ λαθροκρυμμένο ἀπὸ γενεᾶς γενεῶν στὰ γόνιμα στήθη κάθε γυναίκας καὶ νὰ φυτέψουν ἄλλο. Καὶ τὸ ἄλλο αὐτὸ ἦταν τὸ συμφέρον. Λίγο ἦταν τάχα νὰ συνάξῃ κανεὶς δυὸ καὶ τρεῖς χιλιάδες δραχμές τὸν χρόνον ἀπὸ τὰ παιδιὰ του; Θὰ χτίσουν μὲ αὐτὲς σπίτι μεγάλο καὶ θὰ λογαριάζονται στὸ χωριὸ! Ἐπειτα μήπως θὰ πάθαιναν τίποτε τὰ παιδιὰ! Θὰ ζοῦσαν καὶ θὰ παραζοῦσαν καὶ θὰ ἦταν εὐκόλο νὰ βγάζουν χρήματα ὅ,τι ὥρα ἠθελαν!...

Εὐρέθηκαν ὁμως καὶ γυναῖκες ποῦ ἐπίστεψαν ἀληθινὰ τὰ λόγια τῶν ἀντρῶν τους. Τὰ στοιχεῖα, ποῦ ἄλλοῦ θὰ πᾶνε παρὰ στὰ παλιοχώρια καὶ τὰ παλιόσπιτα; Ποιανούς θὰ πειράζουν περισσότερο παρὰ τ' ἀδύνατα βρέφη οἱ καλότυχες νεράιδες; Εὐρέθηκαν ἀκόμη καὶ ἄλλες, οἱ πλέον ἐξυπνες καὶ οἱ πλέον ἀναίσθητες, ποῦ ἐγέλασαν μόνον πονηρὰ καὶ τίποτε περισσότερο.

Ἡ μάννα ὁμως τοῦ Μουτζούρη, ἡ Χαϊδεμένη, δὲν ἐχαμογέλασε. Οὔτε τῶν ἀντρῶν τὰ λόγια ἐπίστεψε, οὔτ' ἔμεινε ἀναίσθητη. Ἐπικραναστέναζε σὲ κάθε νέον ἐξάμβλωμα ποῦ ἐγεννοῦσε κι ἔμεινε βυθισμένη σὲ σκοτεινοὺς συλλογισμοὺς μῆνες ὀλάκερους. Κι ἔπειτα, στὴ νέα ἐγκυμοσύνη της, ἔπαιρνε ὅλες τίς δυνατὲς προφυλάξεις κι ἐκρεμοῦσεν ὅλων τῶν εἰδῶν τ' ἀβασκαντήρια καὶ τὰ ἐκκλησιασμένα μαντήλια ἐπάνω της.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Γατσούλης, ὁ ἄντρας της, ἔδειχνε τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ φυσιολογικὴ γέννα τῆς γυναίκας του. Σὲ ὁποιοδήποτε μέρος τοῦ κόσμου καὶ ἂν εὐρισκόταν ἐπαρακολουθοῦσε μὲ τὸν νοῦ

τὴν ἐγκυμοσύνη τῆς Χαϊδεμένης, ἐμετροῦσε τοὺς μῆνες κι ἐφρόντιζε νὰ βρίσκεται κοντὰ τῆς στὴν κοιλοπόνια καὶ νὰ δέχεται αὐτὸς στὰ χέρια τοῦ τὸ βρέφος καὶ ὄχι νὰ τὸ ἐμπιστεύεται στῆς μαμῆς τ' ἀγριόχερα!

Δυστυχῶς, μὲ ὄλες τὶς προφυλάξεις τῆς Χαϊδεμένης καὶ μὲ ὄλες τὶς φροντίδες τοῦ Γατσούλη, τὰ παιδιὰ ἐγεννιώνταν, ἓνα με τ' ἄλλο, ὅλα σακατεμένα. Ἐννιά εἶχε γεννήση καὶ τὰ ἐννιά ἐβγήκαν μὲ τὸ πάθημά τους. Ὁ Γατσούλης ἐθλιβόταν κατάκαρδα γιὰ τοῦτο. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἔπαυε, μόλις ἔφτανε καθένα στὰ τέσσερα-πέντε χρόνια, νὰ τὸ νοικιάζη συμφερτικὰ στοὺς ἀρχιζητιάνους. Κι ἐπαρηγοροῦσε πάντα τὴ γυναῖκα του μὲ φιλοσόφου ἀπάθεια: Ὁ Θεὸς τὰ ἔδωκε· δὲν ἤμποροῦσαν νὰ τὰ βάλουν μὲ τὸν Θεό!...

Σὴν τελευταία της γέννα ἡ Χαϊδεμένη δὲν εἶχε τὸν ἄντρα κοντὰ της καὶ ὁμως ἐγέννησε μονόκουλα δυὸ παιδιὰ· τὸν Μουτζούρη κι ἓνα θηλυκό. Ἦταν ὁμως τώρα καὶ τὰ δυὸ γερὰ καὶ καλοπρασμένα. Τίποτα δὲν τοὺς ἔλειπε. Ἡ Χαϊδεμένη, ὅταν τὰ εἶδε, λίγον ἔλειψε νὰ τρελλαθῆ ἀπὸ τὴ χαρὰ της. Τὰ ἐπῆρε κοντὰ της καὶ ζηλότυπη οὔτε τὴν ἀντραδέρηφ, οὔτε τὴ μαμὴ ἄφησε νὰ τὰ πλησιάσῃ εἴτε καὶ νὰ τὰ πασπατέψῃ καθόλου. Ὅλη τὴν ἡμέρα ἐτραγουδοῦσε καὶ τὰ ἐκανάκευε· ἄστρι καὶ πούλια τὰ ἔλεγεν, ἥλιο καὶ φεγγάρι, ζωὴ της καὶ ψυχῆ τῆς παντοτινῆ, ἐλπίδα καὶ χαρὰ τῆς ἀβασίλευτη. (...)

Ε΄. Δικαιοσύνη

– Τὸ κεφάλι μου!... τὸ κεφάλι μου!... Τὸ κεφάλι μου!...

Ἡ Κρουστάλλω, τοῦ Μαγουλά ἡ γυναῖκα, μέσα στ' ὀλοσκότεινο σπίτι της, δίπλα στὴ γωνιά, ἐμπρὸς στὴ φωτιά της, βογγᾷ καὶ στενάζει ἀκατάπαυστα. Ἀσημῶ, ἡ μικρότερη θυγατέρα της, κατάχαμα καθισμένη, μὲ τὰ σγουρὰ μαλλάκια της ἀχτένιστα στοὺς ὤμους, μὲ τ' ἀλατζένια φορέματα ξεσκλισμένα, μὲ τὰ ὀλόγυμνα ποδάρια της, παίζει τὰ πεντόβολα καὶ χαμογελά. Στὸ παιδιάτικο πρόσωπό της, τὰ μάτια της τ' ἀμυγδαλωτὰ καὶ τὸ πλατὺ μέτωπο, στὸ στοματάκι της χύνεται κατάλαμπρη ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἀγαλλίασις. Μὲ τὴ ζηλευτὴ ἀπερισκεψία τῆς ἡλικίας της ἀκολουθεῖ τοὺς βόλους, ποὺ στρώνονται κατὰ γῆς παταγώντας, τοὺς μαζώνει πάλι στὴ μικρὴ χούφτα της, τοὺς τινάζει ψηλὰ καὶ πάλιν ἀκολουθεῖ τὸ πέσιμό τους μακαριώτατα. Σπειρωτὸ χρυσάφι ἂν τῆς παρουσίαζαν ἐκείνη τὴν ὥρα, βασιλεῖο ἂν τῆς χάριζαν, δὲν θὰ ἐγύριζε νὰ τὸ ἰδῆ, ἐμπρὸς στὸ παιγνίδι της. Τῆς μάννας της οἱ βόγγοι καὶ τὰ πονετικὰ στριφογυρίσματα καθόλου δὲν κεντοῦν τὴν προσοχὴ της. Τὰ δάκρυα, ποὺ αὐλακώνουν τσουχτερὰ τὰ χλωμὰ μηλομάγουλά της, τὰ λόγια καὶ οἱ κατάρες, ποὺ βγαίνουν ἀφριστῆς ἀπὸ τὸ στόμα της, καμμὰ δὲν τῆς φέρνουν θλίψη καὶ συγκίνηση. Οἱ φοβερисμοί, ποὺ λέγει κάποτε γιὰ νὰ μετριάσῃ τὴν τρέλλα, καὶ τὰ θορυβώδη ξεφωνήματα, δὲν τῆς κάνουν παρὰ στιγμιαία κατάπληξη κι ἔπειτα νέα ζαφνικὴ χαρὰ καὶ θορυβωδέστερα ξεφωνήματα. Καὶ ἡ Κρουστάλλω, ἀποκαμωμένη ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ τὶς φωνές, ἀπελπισμένη, γιὰτὶ δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἐπιβληθῆ στὸ μικρὸ ἐκεῖνο πλάσμα, ζηλότυπη στὴν τόση χαρὰ, ποὺ δὲν ἤμπορεῖ κι ἐκείνη νὰ αἰσθανθῆ περιορίζεται ἀθέλητα στὰ στριφογυρίσματα καὶ τὶς μεμψιμοιρίες της.

– Ὦχ, τὸ κεφάλι μου!... Τὸ κεφάλι μου!... Τὸ κεφάλι μου!...

Ἐξω τὸ κονάκι ἀκόμα βρέμει καὶ καίγεται σὰν γιγάντιο πυροτέχνημα. Οἱ χωριάτες δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ φανοῦν ἐκεῖ. Καὶ οἱ φλόγες ἐλεύθερες, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ αὐγινού ἀνέμου, ποὺ χύνεται πολυδύναμος ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, ἠῦραν τροφὴ τὶς παλιές καὶ σάπιες ξυλοδεσιές, τὸν τοῖχον τὸν κατάξερο καὶ ὄρησαν ἐπάνω μὲ ὄλη τὴ φρίκη καὶ τὴ λύσσα πεινασμένου θερίου. Ὁ πλατύχωρος ἐξώστης, μὲ τοὺς χοντροπελεκημένους στύλους καὶ τὰ κέδρινα κεφαλοκόλωνα καὶ τὸ ψιλοσκαλισμένο περίφραγμα, ἐκατάντησεν ἀμέσως πύρινο καταπέτασμα μ' ἐξαισίους κυματισμούς, μὲ φωτοσκιάσεις μεγαλοπρεπεῖς, ἀπ' ὅπου ἐξεχώριζαν ἐδῶ κι ἐκεῖ, σὰν ναυάγια πλεοῦμένου σὲ φριχτὴ θαλασσοταραχῆ, στρεβλοὶ καὶ κατακομματιασμένοι σκελετοὶ ἀπὸ σταχτοκόκκινα ξυλοκάρβουνα. Ἄλλ' οἱ φλόγες, πολὺγλωσσες, μὲ χήτη ἀνεμοτάραχτη καὶ φιδοπλόκαμα κεφάλια, μὲ στήθη ποὺ ἀνάβραζαν τὸν ὄλεθρο καὶ στόματα ποὺ ἐσύριζαν τὴ φοβέρα, ἐσκάλωσαν νυχοπόδαρες στὸν τοῖχο, ἔγλειψαν καταστρεφτικὰ τὰ κουφώματα, ἔχασαν τὰ παραθυρόφυλλα, ἐγλίστησαν στὸ πάτωμα, ἐτύπησαν πέρα-πέρα σὰν σουβλερὰ σπαθιά τὶς σανίδες, ἐχύθησαν στὸ κατώγι, ὅπου ἠῦραν τοὺς σωροὺς τοῦ ἀραποσιτιοῦ ἄσωστους καὶ ἄρχισαν ἐκεῖ τὸ παμφάγον ἔργον τους. Σύνωρα ὁμως ἄλλες φλόγες, πλέον ἀνήσυχες καὶ πλέον ἀνεμοτάραχτες, ὄρησαν ἔξω στοὺς γωνιακοὺς πύργους τοὺς γυάλινους καὶ τὶς

κεντητές πόρτες, στίς άστράχες ψηλά και τήν ψαλιδωτή σκεπή, κι έζωσαν άπ' όλοϋθε τό άρχοντικό χτίριο, τό καμωμένο με τόν ιδρωτά γενεών άνθρώπων, με σύγνεφα καπνοϋ και λάμψη θεόρατη. Άνυπεράσπιστα τά ξύλα μέσα στο έπιβουλο σφιχταγκάλιασμα, έτριζαν κι έσπιθοβολοϋσαν κι έγρύλλιζαν, άχολα περιστέρια παραδομένα στα σαθωτά νύχια τοϋ άετοϋ. Τά παραθυρόφυλλα καταφλογισμένα, παραλυμέν' άπό τά δεσίματά τους, έκουρδουκεφάλιαζαν κατά γής με πάταγον κι έσκόρπιζαν κομμάτια πύρινα άπό σπίθες και θράκα. Οί πόρτες βαριές, μονοκόμματες, άφημένες άπό τίς σιδερένιες κλάπες τους, έγερναν άνασκελωμένες, ειτ' έκρεμνίζονταν πλατύτατες κατά γής με στεναγμό και ροίζο χιλιόχρονης βελανιδιάς. Οί πύργοι με τά κυματιστά άετώματα, τούς θριαμβευτικούς θριγκούς και τά τοξωτά γεΐσα, σάν άρχαίοι πολεμιστάι ντυμένοι στούς λαμπρούς θώρακές τους, έτίναζαν πύρινα βέλη και θρυμματισμένα γυαλιά, ώς ποϋ μ' ένα μακρινό τριζοβόλημα, φριχτοί έβροντοϋσαν κάτω, να καταπλακώσουν και να κατατρίψουν με τόν όγκο τούς άφαντους έχθρούς. Και τά δέντρινα ξύλα τής όροφής, τά πατερά και ό γίγαντας καβαλλάρης και τά ψαλίδια, άδύνατα να κρατήσουν τό βάρος τής σκεπής, έκομματιάζονταν έξαφνα στη μέση κι έπαιρναν με στεναγμόν και πάταγο κάτω τούς τήν τονρευτή όροφή και τά βάνουσα ξυλοκεράμιδα, τίς φωλιές τών χελιδονιών και τίς κατοικίες τών πελαργών, σάν βράχος ποϋ έγλειψε τό κϋμα έπιβουλο τή βάση του και κρεμνίζονται συνεπαίρνοντας στην έκδικητική καταστροφή τοϋ σπίτια και χωράφια και γιδοπρόβατα φτωχών άνθρώπων, ποϋ τόσο έμπιστευθήκαν στη δύναμη και τό μεγαλείον του. Και τότε πασιχαρες οί φλόγες, έλεύθερες άπό κάθε δεσμό, ενίναχθηκαν στα ΰψη κι έπυρπόλησαν τόν αΐθερα μέχρις οϋρανοϋ· έθάμπωσαν ώχρά τ' άστρα κι έβαναν περίγυρα τήν έκταση έως τόν ποταμό κάτω και τή θάλασσα πέρα και τίς σκοτεινές πλαγιές τών βουνών άντίκρυ μ' αίματένια αναμπή και φριχτή πύρη.

Τά πουλιά, ποϋ ήσαν κουρνιασμένα, πρώτα αισθάνθηκαν τόν κίνδυνο και ήθέλησαν να σωθοϋν. Γοργόφερα έπετάχθηκαν τά χελιδόνια, οί κουκουβάγιες, οί πελαργοί κι έφυγαν μακράν με θρηνητικό τσιτσιρίσιμα. Έξαφνα όμως, σάν κάτι να ξεχασαν, έγύρισαν πίσω και άρχισαν να πετοϋν έμπρός στίς φωλιές τους, να φωνάζουν άπελπιστικά και να φτεροδέρονται με συγχισμένο σάλαγον. Άπό τίς χελιδονοφωλιές έπρόβαλαν, σάν άκροδάχτυλα λεπρά, τά κεφάλια τούς τ' άμάλλαγα πουλιά κι έζητοϋσαν με φωνή άδύνατη βοήθεια. Και οί γονεΐς άπ' έξω, μύρια έμμηχανεύονταν να φθάσουν έως εκεί, να τά συλλάβουν στα νύχια τους, να τά φέρουν μακράν, να τά σώσουν άπό τόν σκληρό θάνατο. Άλλά ή λάβρα έσυνέμπαινε εκεί άνήλεη, έπνιγεν άσφυχτικά εκείνα, έτσουρούφλιζε τά φτερά έτούτων και τ' άνάγκαζε να φεύγουν μακράν με θρήνους και τ' άρπαζε κάποτε ζαλισμένα μέσα στα φλογερά σωθικά της.

Οί κουκουβάγιες, δειλές, με τή φυσική αντίπαθεια και φρίκη τούς στο φώς, γρήγορα παραιτοϋσαν τόν άνισον άγώνα κι έφευγαν να κρυφθοϋν στίς σκοτεινές σπηλιές και τά έρμόσπιτα κι εκεί να κλάψουν άπαρηγόρητες τήν άκαρπη κλήρα τους. Και οί πελαργοί, φρενιασμένοι άπό τό πείσμα και τήν άπελπισία, έκλάγγαζαν τά μεγάλα φτερά τους κι έδερναν τά ξυλώδη ράμφη τους και άνέβαιναν ύπερψηλα, επάνω άπό τίς κορφές τών δέντρων και τίς λάβρες τών φλογών, μέσα στον σκοτεινόν αΐθερα και ίσοζυγιάζονταν στίς φωλιές τών κι έχύνονταν με άκράτητη όρμη κάτω ν' άρπάξουν κάποιον άπό τ' αστάλωτα πουλιά, να σώσουν μία τους κλήρα και παρηγοριά. Άλλ' ώς ποϋ να φθάσουν εκείνοι, οί φλόγες ζηλότυπες έπρόφταιναν κι έπυρπολοϋσαν τά ξερόξυλα τής φωλιάς κι έκλειναν σε πύρινο θόλο τούς νεοσσούς και άφιναν έξω να σκούζουν γοερά και να φτεροδέρονται άπονα οί δύστοχοι γονεΐς.

Οί γυναΐκες τών Καραγκούνηδων, κυριευμένες άπό τόν ίδιο τρόπο τών άντρών, έπήραν τά παιδιά και τά ζωντανά τούς άπό τά σπίτια κι έφυγαν να κρυφθοϋν μέσα στα δάση και τούς βάλτους. Κι εκείνες έγνώριζαν άπό τήν παράδοση πόσον άνήμερα κι έκδικητικά ήσαν τ' άφεντικά στούς φταΐστες δούλους τους. Ένα δεμάτι στάχια να έπαιρναν χωρίς να τó ζητήσουν άπό τόν άγά, τ' άλογό τους να έπατοϋσε μόνον στο χωράφι, και άμέσως τó μαλλοκρέμασμα και οί ραβδισμοί, οί καπνισμοί, τά κουρδουκέφαλα και πολλές φορές τó θανατικό κρέμισμα άπό τó δεξιό παραθύρι τοϋ πύργου ήταν ή συνηθισμένη τιμωρία. Ποιά λοιπόν τιμωρία ή τί έλεος ήμποροϋσαν να περιμένουν τώρα, ποϋ έκαμαν όλόκληρο τό άρχοντικό κονάκι;

(...)

Η άτμόσφαιρα όλη ήταν γεμάτη άπό καπνούς και άτμούς και στάχτη φλογισμένη και βαρεία κάρωση. Οί γειτονικές αύλές, οί λάσπες και τά χλωρά χορτάρια, τά κιοντσέκια και τά σπίτια, ή λεϋκα τοϋ πηγαδιοϋ και οί όργές πλάκες, κάθε δέντρο και κάθε χάτσαλο περίγυρα, άφων' άλαλα στην άκίνησια

τους, σεβαστά στη φρίκη τους, αίσθάνονταν τὸ σύφλογο νὰ χώνεται στοὺς πόρους τῶν ἐπίβουλο καὶ μαραμμένα, θλιβερά, εἶχαν χάσει κάθε χυμὸ καὶ κάθε νότισμα, ὅπως χάνει ὁ ἄνθρωπος τὸ αἷμα καὶ τὸ χρῶμα τοῦ μέσα στὰ μολυσμένα καὶ ἀσφυχτικά ὑπόγεια. Ψηλὰ ὁ ἥλιος, τυλιγμένος στοὺς ἀτμούς, μισοκρυμμένος, κατακόκκινος, ἐφλόγιζε τὴν πεδιάδα ὀλόκληρὴ με κάποια ἀνεμοκίνητη βαφὴ ὠχροῦ αἱμάτου καὶ σκόνης καπνιάς. Καὶ κάτω, στὴ ρίζα τῆς λεύκας, ἐπάνω στὰ χοντρά ἔπιπλα τῶν Καραγκούνηδων, καθισμένοι ὅπως-ὅπως οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Κυβερνήσεως καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν μπέδων, ἀγαναχτισμένοι καὶ ράθυμοι, ἐπερίμεναν τῆς Κρουστάλλως τὴν ἀπάντηση.

– Σήκω, μωρή! Μίλα· δὲν ἀκοῦς ποῦ σὲ ρωτᾶνε; Μίλα καὶ μὴν κάνης τὸ χαζό!... εἶπεν ἕνας στρατιώτης σηκώνοντάς τιν ὀλόρθη.

– Νὰ μιλήσω! εἶπεν ἡ Κρουστάλλω· δὲ μ' ἀφίνουν οἱ σπίθες νὰ μιλήσω· γιὰ ἰδέξ τί σύγνεφο γυρίζει ἀπάνω μου! Μ' ἔκαψαν· μοῦ ζεμάτισαν τὸ πρόσωπο· τὸ κεφάλι μου ἐπρήσθηκε σὰν καζάνι!... Διώχτε τίς σπίθες νὰ μιλήσω, ντέ! Διώχτε τίς!... Διώχτε τίς!...

Κι ἐκινούσε τὰ χέρια σὰν ἀνεμόμυλου φτερά ἐμπρὸς στὸ πρόσωπό της κι ἐκοίταζε μὲ τρομαγμένα μάτια πέρα στὸ ἄπλωμα, σὰν ν' ἀτένιζε φριχτὸ φάντασμα.

– Μᾶς κάνει τὴν τρελλή· εἶπεν ὁ ἀνακριτὴς χαμογελώντας στὸν νομάρχη. Τί ζωντόβολα ποῦ εἶνε αὐτοὶ οἱ Καραγκούνηδες! Δὲν ξέρεις· τοῦ διαβόλου τσιράκια! Τοὺς ξέρω ἐγώ· τοὺς ξέρω καλὰ ἐγώ· τοὺς ἐμελέτησα καλὰ τόσα χρόνια!...

Κι ἐκίνησε τὸ κεφάλι κοιτάζοντας ὅλους κατάματα, γιὰ νὰ βεβαιώσει τὴν ἀνακριτικὴ του ἐξυπνάδα καὶ τίς ψυχολογικὲς μελέτες του. Ἄλλ' ἢ Κρουστάλλω δὲν τὸν ἄφησε νὰ συστηθῆ περισσότερο.

– Τρελλή; Δὲν εἶμαι τρελλή! εἶπεν, ὄχι, δὲν κάνω τὴν τρελλή!... Ὁχι, πῶς πονεῖ τὸ κεφάλι μου! Τὰ σκέλια μου!... Ἄχ, ἡ ράχη μου. Πῶς μὲ σφάζ' ἡ ράχη μου!... Ἡ ράχη μου!...

Καὶ γυρίζοντας πίσω τὰ χέρια της, μὲ πρόσωπο διαστρεμμένο ἀπὸ τοὺς πόνους, ἐπασπάτευε τὴ ραχοκοκκαλιά στὶς πλάτες ἀνάμεσα, ἐσυδίπλωνε τὸ κορμὶ ὅσο τῆς ἦταν εὐκόλο, λές καὶ ἤθελε νὰ στερεώσει τοὺς σπονδύλους καὶ νὰ κατασιγάσῃ τὰ κοφτερά μαχαίρια ποῦ τὴν ἔσφαζαν· νὰ ὑποτάξῃ τῶν τενόντων τ' ἀναπηδήματα· νὰ στύψῃ τοῦ κεφαλιοῦ τὴν αἵματοπλημμύρα· νὰ διώξῃ μακρὰν τὴν ἀπελπιστικὴ μανία, ποῦ ἐκυκλοφοροῦσε μέσα της. Ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς ὅμως κανένας δὲν τὴν ἐπρόσεχε πλέον. Τριποδισμὸς ἀλόγων εἶχεν ἀκουσθῆ καὶ τώρα ἐφάνηκεν ἀνάμεσα στὸ χωριὸ καβαλλάρης ὁ μοίραρχος μὲ θριαμβευτικὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη, μὲ ἀκράτητη ὑπερηφάνεια στ' ἄγρια μουστάκια του, σὰν νὰ ἐγύριζεν ἀπὸ μυριόνεκρη μάχη κι ἔσερνεν ἐμπρὸς τοῦ ἐχθροῦς αἰχμαλώτους. Ἄλλὰ δὲν ἔσερνε παρὰ τοὺς ταπεινοὺς Καραγκούνηδες. Ὁ Παπαρρίζος, ὁ Μαγουλάς, ὁ πάρεδρος· ὁ Μπιρμπίλης καὶ ὁ Χαδούλης· ὁ Τρίκας καὶ ὁ Τζουμᾶς καὶ ὁ Κράπας καὶ λοιποὶ, ληταρωμένοι πιστάγκωνα, μὲ τὸ στήθος πεταγμένο ἐμπρὸς σὰν ψωμοκάρβελο, κατασκονισμένοι ἀπὸ τοὺς κρυψῶνες, καταϊδρωμένοι καὶ ἀσθματικοὶ ἀπὸ τὸν δρόμο, ἔρχονταν ἐμπρὸς, κάτω ἀπὸ τὰ ζεστά χνῶτα καὶ τὸ φτεροκόπημα τῶν ἀλόγων. Τοῦ παρέδρου ἦταν δεμένο τὸ κεφάλι, καταματωμένα τὰ λαιμοτράχηλα καὶ τὸ πουκάμισο ἀπὸ τὴν κακὴ πλακιά ἐνὸς στρατιώτη. Ὁ Μαγουλάς εἶχε σπασμένο τὸν ἀριστερὸ βραχιόνά του ἀπὸ οἶκτρο πέσιμο, ποῦ ἔπαθε φεύγοντας μέσα στὰ χωράφια. Ὁ Χαδούλης εἶχε χτυπημένο τὸ γόνατό του κι ἐβάδιζε κουτσαίνοντας. Ὁ Τρίκας μόλις ἔσερνόταν ἀπὸ βγάλσιμο τοῦ δεξιοῦ ποδιοῦ· καὶ οἱ ἄλλοι ὅλοι ἐφαίνονταν ἀφανισμένοι ἀπὸ τὸν τρόπο καὶ τὴν καταδίωξη, ἀπὸ τὰ χτυπήματα καὶ τοὺς φοβερισμούς.

Πίσω ἀπὸ τοὺς ἄντρες ἔρχονταν τὰ γυναικόπαιδα. Ἡ γριὰ Σταμάτω πρώτη καὶ Ἀγγελικὴ ἡ Κράπαινα· Βασιλω ἡ Τζούμαινα καὶ ἡ παπαδιά· ἡ Ροῦσα καὶ ἡ Χαδούλαινα καὶ ἄλλες μικρομάννες μὲ τὰ βυζανιάρικα παιδιὰ στὰ ἡλιοψημένα στήθη τους. Ἐπειτα τὰ ὄψιμα κορίτσια, ἡ Ἀννέτα τοῦ Μπιρμπίλη καὶ Παναγιώτα ἡ παπαδοπούλα καὶ ἄλλες πέντε-δέκα με θυμωμένο καὶ ἀντρίκειο βάδισμα. Καὶ κατόπιν, ἀνάμεσά τους χωμένα, στριμωγμένα σὰν τ' ἀρνάκια στὶς προβατίνες, παιδιὰ μικρὰ-μεγάλα, σερνικοθήλυκα, μὲ κλαψάρικη καὶ θλιμμένην ὄψη. Καὶ παραπίσω ἔρχονταν οἱ ἄλογοι κάτοικοι τοῦ χωριοῦ, βῶδια καὶ ἄλογα καὶ βουβάλια καὶ γαϊδούρια, παρασυρμένα κι ἐκεῖνα στὴν ἀγριοπλημμύρα τοῦ κατατρεγμοῦ. Καὶ περίγυρα ὅλου αὐτοῦ τοῦ ἀνθρωποσωροῦ οἱ ἔφιπποι χωροφυλάκοι ἄγρυπνοι καὶ φοβεροί, μὲ τριποδισμὸ τῶν ἀλόγων καὶ τῶν σπαθιῶν τὸν κλαγγασμὸ, ἐθύμιζαν στοὺς ἐλεύθερους

έκεινους τόπους άλλα χρόνια δουλείας και τυραννίας, όταν οί σκληροί πασάδες έσπερναν κατόπιν τους σύσπιτα χωριά για θριαμβευτική επίδειξη και παραδειγματισμό τών δούλων. Και άπορία έγεννιόταν, άν ήταν αύγή έλευθερίας κι ένδόξου μέλλοντος αύτό ή προστυχιά και μικροψυχία άκατονόμαστη.(...)

Άλλ' ό άνακριτής είχε τώρα έμπρός του χεροδεμένους τούς χωριάτες και άρχισε τήν άνάκρισή του. Άνάκρινε πρώτα τόν Παπαρρίζο, έπειτα τόν πάρεδρο κι έπειτα όλους τούς άλλους στη σειρά. Έπειτ' άρχισε και τήν άνάκριση τών γυναικών, από τις γερόντισσες στις νεώτερες. Όλοι όμως, άντρες και γυναίκες, ήσαν σύμφωνοι για τήν πυρκαϊά. Πρώτος αίτιος ήταν ό βρυκόλακας, που δέν ήθελε νά καθίση κλεισμένος στο έρμόσπιτο, άλλ' επίμενε νά έβγη έξω και νά τούς πιή τό αίμα. Φυσικά οί χωριάτες δέν ήμπορούσαν νά τόν άφήσουν. Μέ τή συμβουλή τοῦ ζητιάνου άναψαν περίγυρα φωτιές νά τόν έμποδίσουν. Άλλ' εκείνος έπρόβαλε στο παραθύρι κι ήθελε σφύνει και καλά νά πηδήση κάτω. Κι είχεν ένα πρόσωπο! Παναγία μου! Τί πρόσωπο! Τά μάτια του έπέταγαν κάτι σπίθες, που έθάμπωναν όλη τή λάμψη τής φωτιάς κι έμέστωναν τόν άέρα περίγυρα από τήν πύρη! Έξω από τό στόμα του έβγαιναν κάτι δόντια! Τόσα δά' μιá όργυιά μεγάλα και γυριστά σαν δρεπάνια! Έτσι έκαναν μία κι έσχίζαν σαν πριόνια τό παραθυρόφυλλο! Τό στήθος του ήταν όλο δασωμένο από τις τρίχες: κάτι άγριότριχες όρθές και σουβλερές σαν τ' άγκάθια τοῦ σκαντζόχερα! Τό κεφάλι του ήταν τυλιγμένο σέ κάτι μαλλιά, σαν τουλούπες, κατσαρά και κατακόκκινα: τόσο κόκκινα σαν νά ήταν βουτημένα στο αίμα τών θυμάτων του! Και τά νύχια τών ποδοχερών του, όταν άνέβηκεν όλόκορμος στο παραθύρι, έσγάρλιζαν τά σανίδια και τά ξεσκόλιζαν μέ τέτοιο θόρυβο, που έλεγεσ πώς έφθασεν ή συντέλεια τοῦ κόσμου!

– Μά τόν είδες έσύ; έρώτησεν ό άνακριτής τόν Παπαρρίζο γελώντας για τή φρίκη του.

– Τόν είδα λέει; Σάν με βλέπεις και σέ βλέπω!

– Καλά ό βρυκόλακας: άμ τό κονάκι;

– Τό κονάκι; άποκρίθηκαν όλοι με μιáς. Ό βρυκόλακας έκαψε τό κονάκι.

Βέβαια ό βρυκόλακας. Αφοῦ είδαν οί χωριάτες πώς δέν ήμπορούσαν άλλοιώς νά τόν περιορίσουν, έρριξαν δαυλιá νά τόν κάψουν. Άλλ' άντι ν' άνάψη τό έρμόσπιτο, άναψε τό κονάκι. Ό βρυκόλακας για νά τούς έκδικηθῆ – επειδή μαθές ήξερε πώς δέν τά είχαν καλά με τόν άφέντη – έκαψε τό κονάκι. Όλος, σοῦ λέει, ό κόσμος θά πιστέψη πώς τό έκαναν εκείνοι. Και μάρτυς τους ό Θεός, πώς εκείνοι κακό δέν θέλουν ποτέ τοῦ άφεντός: οὔτε θέλουν νά φύγουν από τά χέρια του! Εκεί θά μείνουν, όπως οί γονεΐς και οί πάπποι τους, δοῦλοι ταπεινοί και άφοσιωμένοι στον αΐώνα! Τί παράπονο μπορεί νά έχουν αύτοί από τόν άγά τους, άφοῦ περνοῦν καλύτερ' από κάθε άλλον!... (...)

Άρχισε νά συλλογίζεται πώς θά οίκοномήση τά πράγματά του. Δέν ήμπορούσε βέβαια νά τά πάρη μαζί του. Άν τοῦ έκαναν έρευνα, θά έμπαιναν όλοι σε πειρασμό. Τί τά θέλει ένας караβοτσακισμένος τ' άλλαξιμια; Και προ πάντων άλλαξιμια караγκούνικα!...

Ένῶ έσυλλογιζόταν έτσι, άκουσε τό γαϊδουράκι του νά φρυμάζει και ν' άντιπατῆ άνήσυχο. Τής αύγῆς τό δροσερό άγεράκι άρχισε νά έμψυχώνη τά κοιμισμένα μέλη τοῦ ζωντανοῦ και νά τοῦ γαργαλίξη τά φωνητικά όργανα στο σάλπισμα χαρῆς κι έξεγέρσεως. Από μακράν έφθθαναν στ' αύτιά του συγχισμένα ξεφωνητά και πατήματα και άνθρώπων σαλαοῆ. Ήταν οί κάτοικοι τών χωριών, που έσυμμαζώνονταν νά τρέξουν στο Νυχτερέμι για τήν πυρκαϊά. Κι έφοβήθηκε μήπως τό γαϊδουράκι τοῦ άρχιση τώρα τό γκάρισμα και κεντήση τήν περιέργεια κανενός διαβάτη έως τό καταφύγιό του. Τί διάβολο ήθελε τό γαϊδοῦρι κρυμμένο μέσα σέ μιá πατουλιά;

Ό ζητιάνος έσκέφθηκεν άμέσως και άποφάσισε. Έκρυπεν όλα τά περιττά πράγματά του στο κωλορρίζα, έρριξε τό σαμάρι επάνω στο ζώ, έπῆρε τό μαστοῦνι του κι έβγήκεν έξω από τά κλαδιά. Καιρός δέν τοῦ έμενε πλέον νά φύγη. Ό τόπος όλος περίγυρα ήταν στο ποδάρι σηκωμένος. Καλύτερα ήταν νά μείνη εκεί στο ξέφωτο, νά βάλη τό γαϊδουράκι του νά βόσκη, κι εκείνος νά πέση νά κοιμηθῆ ώστε νά ίδῆ τό τί θ' άπογίνη στο χωριό. Φόβο δέν είχε πλέον οὔτε αύτός οὔτε τό ζωντανό του.

– Σάν καλὰ εἴμαστε· εἶπε.

Καὶ ἦσυχος ἐξαπλώθηκε στὸν ἴσκιο μιᾶς καστανιᾶς καὶ ἄρχισε νὰ ροχαλίξει. Οἱ στρατιῶτες ὁμως, ψαχουλεύοντας γιὰ τοὺς Καραγκούνηδες, τοῦ ἐχάλασαν τὸν ὕπνο καὶ σπρώχνοντας τὸν ἔφεραν τώρα στὸν ἀνακριτὴ. Κι ἐνῶ οἱ χωριάτες ἔκαναν τὶς παρατηρήσεις καὶ τὶς ἀντιλογίες τους, αὐτὸς ἀδιάφορος ἐδιηγόταν τὴν ἱστορία του, τὰ παθήματά του, ὀλόκληρη ὀδύσσεια τῆς ναυτικῆς ζωῆς, τῆς κινδυνεμένης καὶ πολυστέναχτης! (...)

Ὡς τόσο τὸ κοντόβραδο ἄρχισε νὰ πλακώνη. Ὁ ἥλιος ἔτρεχε γοργὸς στὴ δύση του. Απογεματινὸ ἀεράκι ἐρχόταν ἐπάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ τὰ χωράφια, τὰ δάση τῶν καστανιῶν καὶ τῶν ἰτιῶν, μὲ τὴν ἄρμη τοῦ ἀφροῦ καὶ τὸ μοσκοβόλημα τῶν χόρτων μέσα στὸ χωριό. Ἄλλ' οὔτε τὸ μέστωμα τῆς ἀτμοσφαίρας, οὔτε τὴ μυρωδιὰ τῆς καϊμένης ὕλης ἦταν ἱκανὸ νὰ σκορπίση. Ὁ καπνὸς τοῦ κονακιοῦ ἐκαθόταν τώρα σύγνεφο σταχτόμαυρο καὶ βαρὺ ἐπάνω στὴν ἔκταση ὅλη, ἀπὸ ἄκρη σ' ἄκρη. Τῆς βλαστήσεως τὰ πρόσχαρα χρώματα, τὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ, τὰ ὀργωμένα χωράφια, τῶν κοιλάδων τ' ἄδυτα καὶ τὰ ξέφωτα τῶν λόφων, τῶν χωριῶν τὰ χτίρια καὶ κάτω τῶν κυμάτων τ' ἀνήσυχα νῶτα, ἔβγαζαν μίαν ἄγχα θαμπὴ καὶ νεκρὴν ἀναλαμπή, ποὺ ἔλεγε ἢ πλάσις ὅλη πῶς ἦταν βυθισμένη στὸ πένθος. Πουλιοῦ εὐτυχισμένου κελάδημα δὲν ἀντιλαλοῦσε πουθενά· δειλὸ ζώυφιο κανένα δὲν ἐπρόβαλλε μέσ' ἀπὸ τὰ χόρτα· πετούμενου γοργὸ φτεροκόπημα δὲν ἐτάραζε τὸν αἰθέρα. Μόνον κάποτε ὀλότρεμος ἴσκιος ἰχνογραφοῦσε ψηλὰ τὸ ἐχθρικὸ πέταγμα τοῦ ὄρνιου καὶ πάλιν ἔφευγε μακρὰν, σὰν νὰ ἐτρόμαζε τὴν κακὴ ἐνέργεια τέτοιας ἀτμοσφαίρας· καὶ κάτω ἀπὸ μακρινὸν ξέρακα ἔβγαине κραυγὴ ἄγρια καὶ ξαφνικὴ, τοῦ πελαργοῦ ἢ φωνή, σὰν νὰ ἔκραζε στὴ φύση ὅλη: «Φυλάξου! Φύγε τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἀδικία καὶ τὴν ἐπιβουλή!».

Ὅλα τὰ ζωντανὰ περίγυρα, χτήνη, δέντρα καὶ ἄνθρωποι, ἔπλεκαν ἀκυβέρνητα μέσα στὴν ἀποθάρρυνση καὶ τὴν ἀνία. Μέσα τους εἶχαν κάτι τί ἀνήσυχο· ἐπίβουλο κάτι ἐπεριπετοῦσεν ὀλόγυρά τους· ὁ ἐφιάλτης ἀδάμαστος ἐκαθόταν στὴν ψυχὴ καὶ τὴν ἀνάγκαζε νὰ ποθῆ ἄοριστα καὶ ὁμως ἀσυμβίβαστά με τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀποστολὴ της. Τὰ χτήνη μὲ τὴ μύτη ἀκουμπισμένη στὴ γῆ, τ' αὐτιά κάτω ριγμένα, τὴν οὐρὰ ἀργοκίνητη, βασιλεμένα τὰ μάτια ἐφρύμαζαν καὶ ἀναχαράζονταν κι ἐτρεμουλίαζαν τὸ σῶμα, λές κι ἐπάσχιζαν νὰ διώξουν τὴν ἀσφυξία ποὺ θανατικὴ τὰ ἐτριγύριζε. Τὰ δέντρα, μὲ τὰ φύλλα κρεμασμένα στὰ κλωνάρια τους, ἄψυχα μόλις ἐκινούνταν μὲ φρικίαση στὸ λαβρόκαφτο φύσημα. Καὶ οἱ ἄνθρωποι, Καραγκούνηδες καὶ στρατιῶτες, Τοῦρκοι καὶ βαθμοφόροι Ἕλληνες, ὅλοι με χαῦνα πρόσωπα, ἔδειχναν πῶς εἶχαν ἀποκάμει καὶ συχαθῆ πλέον τὴν ἐντολὴ καὶ τὴ μοῖρα τους.

– Οὔφ!... Θὰ μείνουμε πολὺ ἀκόμη; ἐρώτησε βαρύνυχος ὁ ἀρχηγός.

– Ἄ, μπά· νὰ φύγουμε· εἶπεν ὁ ἀνακριτὴς.

Δὲν εἶχαν πλέον τίποτε νὰ κάμουν. Τὸ κακούργημα ἦταν ὀλοφάνερο· οἱ ἔνοχοι εἶχαν συλληφθῆ. Δὲν ἤθελε ψιλοκοσκίνισμα τὸ πρᾶγμα. Ποιὸς λίγο-ποιοὺς πολὺ, ὅλοι ἐργάσθηκαν γιὰ τὸ κάμνιμο τοῦ κονακιοῦ. Ἀληθινὰ ἐφαινόταν ἀνακατεμένος καὶ κάποιος ζητιάνος· ἀλλὰ δὲν εἶχε σημασία. Ἄν τὸν ἐσυλλάβαιναν, καλὸς ἦταν γιὰ τὸν θρίαμβό τους· ἀλλ' ἀφοῦ δὲν εὐρέθηκε, δὲν πειράζει. Τί ἤμποροῦσε νὰ κάμη ἓνας ζητιάνος; Ὅσα ἔλεγε γι' αὐτὸν οἱ Καραγκούνηδες τὰ ἔλεγε ἐλπίζοντας πῶς θὰ ἐλαφρώσουν τὴ θέση τους. Ηὔραν ἀνθρώπους νὰ γελάσουν! Ηὔραν εἰκόνημα νὰ κάμουν τὸ σταυρό τους! Θὰ τοὺς ἔπαιρναν τώρα ληταρωμένους στὴ Λάρισα καὶ θὰ τοὺς κάθιζαν στὸ σκαμνί. Ἄν δὲν ἦσαν καὶ τώρα εὐχαριστημένοι οἱ Τοῦρκοι, θὰ εἶπῃ πῶς εἶνε ἀγνώμονες, μὰ τὸν Θεό! Καὶ οἱ ἔξω ἀλλόθρησκοι, μόλις τὸ μάθουν, πρέπει νὰ θερμοπαρακαλέσουν τὸν Ἀλλὰχ νὰ τοὺς κάμη γρήγορα Ἕλληνες ὑπηκόους! Δὲν εἶν' ἔτσι;

Ἀποφάσισαν ὁμως ν' ἀπολύσουν τὶς γυναῖκες. Ἐκεῖνες ἀκολούθησαν τυφλὰ τοὺς ἄντρες τους· δὲν ἔφταιγαν καθόλου. Ἐρώτησαν τοὺς Τούρκους μήπως εἶχαν ἀντιλογία· ἀλλὰ παραδόξως κι ἐκεῖνοι ἐσυμφώνησαν. Ἦθελαν νὰ πάρουν μαζί τους τὸν τελωνοφύλακα. Ὑπάλληλος ἦταν· ποιὸς ἤξευρε ἀπὸ τί καταχρήσεις ἔσωσε τὸ δημόσιον ταμεῖον ὁ ἀτυχής! Καὶ ὁμως τώρα ποὺ κατάντησεν ἔτσι νὰ ἰδῆς πῶς κανένας δὲν θὰ τὸν συλλογισθῆ. Νὰ κράτος γιὰ νὰ δουλέψης πιστά.

Υπάλληλοι και αὐτοὶ τοῦ κράτους, φαρμακοποτισμένοι ἀπὸ τὴν ἀχαριστία τῆς πατρίδας, ἐνόμισαν καθῆκον τους νὰ ταλανίσουν τὴν τύχη τοῦ συναδέλφου. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐσυλλογίσθησαν πῶς τὸ ἀμάξι δὲν θὰ τοὺς χωρέσει. Ἦμποροῦσε νὰ τὸν βάλουν σ' ἓνα ἄλογο τῶν Καραγκούνηδων· ἀλλ' αὐτὸ θὰ ἦταν καταναγκασμός. Φτάνει ποὺ παίρνουν τοὺς χωριάτες ἀπὸ τὰ ἔργα τους· δὲν ἔπρεπε νὰ πάρουν καὶ τὰ ζῶα τους. Δὲν ἦσαν βασιβουζοῦκοι νὰ κάνουν ὅ,τι θέλουν!

Ἐξαφνα ἐσυλλογίσθησαν τὸ γαϊδουράκι τοῦ Τζιριτόκωστα. Ἄμα τὸν ἐπλήρωναν καλά, δὲν θὰ ἐδυσκολευόταν νὰ πάγη ἕως τῆ Λάρισα ὁ караβοτσακισμένος.

– Τί λές, γέροντα· πᾶμε; τὸν ἐρώτησεν ὁ ἀνακριτῆς.

Ἄλλ' ὁ Τζιριτόκωστας δὲν ἀποκρίθηκεν. Ἔμενεν ἀκόμη βυθισμένος στοὺς συλλογισμοὺς του. Τὸ πρόσωπό του ἄλλαζε χρῶμα κι ἔκφραση κάθε στιγμή. Ἡ φράσις ἐκείνη, ποὺ μόλις κατώρθωσε νὰ κρατήσῃ στὰ χεῖλη του, ἔκρυβεν ὀλόκληρὴ τὴ σκοτεινὴ σκέψη, ποὺ ἐδαιμόνιζε τὸ πνεῦμα του. Ἡ κατάστασις τοῦ Βαλαχᾶ εἶχε κεντήσῃ πολὺ τὰ ζητιανικὰ ἔνστικτα τοῦ Τζιριτόκωστα. Ἔ, μωρὲ πράμμα γὰ ζητιανιά!... Ἄς κατώρθωνε νὰ τὸν πάρῃ μαζί του ἓνα καὶ μόνον μῆνα κι ἔβλεπε πῶς θὰ ἔκανε καλὰ τὴν τύχη του. Τὰ μέλη τοῦ τελωνοφύλακα ἦσαν εὐκολόπλαστα σὰν κέρια. Κάθε στιγμή θὰ τοὺς ἄλλαζε τὴ θέσι. Κάθε ἡμέρα θὰ τοὺς ἔδινε νέο σχῆμα καὶ νέα ἔκφραση στὸ πρόσωπό του. Ἐμπρὸς σ' ἐκεῖνον μοῦτζες νάχουν ὅλα τὰ παραλλάγματα τοῦ κόσμου. Θὰ τὸν ἔβλεπαν οἱ ἄνθρωποι καὶ θὰ ἐρράγιζε ἡ καρδιά τους. Ἀμέσως ὁ Μουτζούρης θὰ εὔρισκεν ἀντικαταστάτη. Καὶ ἀντικαταστάτη πλέον ἐπιτήδειο καὶ περισσότερον ἀκίνδυνο, μὰ τὸ Θεό!

Ἀλλὰ πῶς νὰ τὸν βάλῃ στὸ χέρι;...

– Ἔ, γέροντα, τί λές; ἔξαναρώτησεν ὁ ἀνακριτῆς, κουνώντας ἀπὸ τὸν ὦμο τὸν Τζιριτόκωστα.

– Ἄ, ναί... μακάρι! ἐπιθύρῃσεν ἐκεῖνος ἀφαιρεμένος.

– Ἐλα, πάρ' τονε· κᾶμε γρήγορα νὰ φεύγουμε...

Ὁ ζητιάνος ἐσυνῆρθε κι ἐκοίταξε μὲ ἀπορία τὸν ὄμιλο. Ὑποψία φριχτὴ ἐπέρασε στὸν νοῦ καὶ τοῦ ἔδεσεν ἀμέσως τὴ γλῶσσα. Βέβαια ὁ ἀνακριτῆς ἐμάντεψε τὴ σκέψη του καὶ τοῦ παράδινε τὸν τελωνοφύλακα γιὰ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ ἐκτεθῆ ἀκόμη περισσότερο. Ἀλλ' ὁ Τζιριτόκωστας δὲν ἦταν ἀπὸ κείνους, ποὺ ἔτσι εὐκόλα προδίδονται. Ἀμέσως ἔχυσε στὸ πρόσωπό του ἄφθονη τὴν ἀφηρημάδα καὶ τὴν ταπείνωσι καὶ χαμηλοθώρης ἐπιθύρῃσε μὲ κλαυθάρικη φωνή:

– Ἄφσε με, ἄρχοντά μου, καὶ μὴ μὲ πειράζης. Τί νὰ τὸν κάμω ἐγὼ τὸν ἄρρωστο!...

– Νὰ τὸν πᾶς στὴ Λάρισα· θὰ πληρωθῆς καλά, μὴ φοβεῖσαι· εἶπεν ὁ ἀνακριτῆς.

Ὁ Τζιριτόκωστας ἐνόησε τώρα. Ἐσήκωσε πρόθυμος τὸν Βαλαχᾶ, τὸν ἐκαλοκάθισε στὸ σαμάρι τοῦ μονόπλευρα, τὸν ἔδεσε μὲ τὰ σχοινιά νὰ μὴν πέσῃ. Ἐπειτα, δῆθεν ἀστειευόμενος, ἐστρέβλωσε τὰ πόδια τοῦ ἐμπρός, ἐγύρισε τὸ ἓνα χέρι ἐπάνω στὸ κεφάλι του, ἄπλωσε τὸ ἄλλο μὲ γουβωτὴ παλάμη καὶ μὲ χασκογέλασμα.

– Νὰ ὁ νεραῖδοπαρμένος! εἶπεν ἐπιδειχτικά. Νὰ τὸν εἶχε κανεὶς Κραβαρίτης, τί παρᾶ θὰ μάζωνε!...

Ἐγέλασαν δυνατὰ ὅλοι με τὴν ἐξυπνάδα τοῦ ζητιάνου. Ἀληθινὰ πρῶτοι ἐκεῖνοι θὰ τὸν ἐλεοῦσαν. Μωρέ, αὐτὸς εἶνε θαλασσινὸς ἀπὸ κείνους ποὺ ἐβούλωσαν τὸν διάβολο!...

Ἄλλ' ἐκείνη τὴ στιγμή φωνὲς γοερῆς ἀκούσθησαν στὸ χωριὸ κι ἐπάγωσαν τὰ γέλοια στὰ χεῖλη τους. Ἐμπρὸς στὸ χαμόσπιτο τοῦ Μαγουλά οἱ γυναῖκες ἐφώναζαν μὲ σύγχυση καὶ θόρυβο, σὰν χῆνες ποὺ προαισθάνονται τὴ βροχή. Κι ἐμπρὸς ἀπ' ὅλες ἡ γριά Σταμάτω ἐτραβοῦσε τὰ μαραμένα μάγουλά της, ἔδερνε τὰ στήθη της κι ἐφώναζεν ἔξω φρενῶν:

– Πωπῶ!... Κακό πού μᾶς ηῦρε· πωπωπῶ!...

Ἔτρεξαν ἐκεῖ ὅλοι, ὁ ἀνακριτής, ὁ ἀρχηγός, ὁ μοίραρχος καί οἱ Τοῦρκοι ἀνάκατα. Μόλις ὁμως ἔφθασαν στήν πόρτα, φριχτό θέαμα τοὺς ἀνάγκασε νὰ πισωδρομήσουν ἀθέλητα. Ἀνάμεσα στὸ σπίτι, στή θέση πού ἐκρεμόταν πρὶν ἢ μαλάθα τοῦ ψωμοιοῦ, ἡ Κρουστάλλω, τοῦ Μαγουλᾶ ἢ γυναῖκα, ἐκρεμόταν ἄφυχη μὲ τὸ σχοινὶ στὸ λαιμό. Οἱ σκόνες τοῦ Τζιριτόκωστα, παρμένες ἀσυλλόγιστα, ὠδήγησαν τὴ χωριάτισσα στὸ φριχτὸ τέλος της. Ἡ Κρουστάλλω, ἔπειτ' ἀπὸ τὴν ἀνάκριση ἔφυγεν ἀπαρατήρητη κι ἐκλείσθηκε πάλι στὸ σπίτι της. Τῆς βρίζας ἡ ἐνέργεια ἐγινόταν ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή ἰσχυρότερη· τὰ συμπτώματα ἔρχονταν πλέον φοβερὰ καὶ ἀκράτητα. Οἱ σπίθες κατάντησαν ἀμέτρητες καὶ κουραστικές ἐμπρὸς στὰ μάτια της. Τὸ σπίτι ὀλόκληρο ἔμοιαζε πύρινο καμίνι, ἐρεθισμένο ἀπὸ χίλια φουσερά. Ἡ βοὴ τῶν αὐτιῶν της ἀγριώτερη καὶ πλέον ἐνοχλητικὴ κι ἐπίμονη κατέβαινε στὶς αἰσθήσεις της. Οἱ πόνοι τοῦ κορμοιοῦ, τῶν σκελῶν καὶ τοῦ κεφαλιοῦ τὰ τριβελίσματα, τοῦ δερμάτου ἢ φαγούρα, τὴν ἔφεραν σὲ ἀπελπισία. Τρελλὴ ἔτρεχεν ἐδῶ κι ἐκεῖ, ἐδερνόταν μὲ τὰ χέρια της ζερβόδεξα, ἐκινούσε τὰ ράθυμα πόδια της· ἀλλὰ δὲν ἤμποροῦσε ν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰ τόσα δεινὰ. Κι ἔξαφνα, σὲ στιγμή μανίας καὶ ἀπελπισίας μεγάλης, ἔκατεβασε τὴ μαλάθα, ἔκαμε βρόχο τὸ σχοινὶ, τὸ ἔπερασε στὸν λαιμὸ κι ἐπαραδόθηκε τυφλὴ στὸν θάνατο.

– Χά!... ἔβγαλεν μόνον ἀπὸ τὸν στενὸ λάρυγγά της.

Καὶ ὁ ἀπαίσιος ἦχος δὲν εἶχε καμμία διαφορὰ μὲ τὸν ἄλλον ἐκεῖνον, πού ἔβγαλεν ὅταν ἐπῆρε τίς σκόνες τοῦ ζητιάνου. Εἶχε τὴν ἴδια ἔκφραση τῆς ἀπολαύσεως καὶ τῆς χαρᾶς.

Τώρα ἡ μαλάθα ἦταν ἀπιστομισμένη μακρὰν με τὰ μαῦρα ξεροκόμματα τοῦ ψωμοιοῦ ἔξω χυμένα, θλιβερὸ σύμβολο τῆς χωριάτικης ζωῆς, πού μὲ τόσην ἀγανάχτηση καὶ ἀηδία ἐκλώτισεν ἢ Κρουστάλλω. Τὰ χέρια της σταυρωμένα ζερβόδεξα στὸ στήθος, μὲ τὰ δάχτυλα συμμαζωμένα σφιχτὰ στὶς χούφτες, ἐμαρτυροῦσαν τὴν ἀλύγιστη ἀπόφαση, πού ἔλαβε γιὰ τὸν θάνατο. Ὁ βρόχος, περασμένος καλὰ στὸν λαιμὸ, ἔφερε γρηγορώτερα τὸ τέλος. Μὲ πρόσωπο πρησμένο καὶ κατάχλωμο· μὲ γλῶσσα μελανιασμένη ἔξω ἀπὸ τὸ στόμα· τοὺς μῦς ὅλους διαστρεμμένους ἄγρια καὶ μὲ μάτια ὀρθάνοιχα, φριχτὰ πεταγμένα ἔξω ἀπὸ τίς κόγχες τους, ἐκοίταζε τὸ ἔδαφος, τὸ χῶμα, πού θὰ φάγη ἀνήλεο τὸ σῶμα της μὲ μῖσος καὶ θανάσιμο φοβέρισμα. Καὶ κοντὰ στὰ ξυλιασμένα πόδια τῆς νεκρῆς ἢ Ἀσημῶ, ἀκόμη τρομασμένη ἀπὸ τὰ παράδοξα θεάματα, ἔσκουζε κι ἐτραβοῦσε κάτω τὰ φουστάνια της κι ἴσως ἐτάχυνεν ἀθέλητα τὸν θάνατο τῆς μάννας της.

– Τί τόπος!... ἐπιθύρισε ὁ νομάρχης μὲ φρίκη.

– Νὰ φύγουμε· εἶπεν ὁ ἀρχηγός.

Ὁ Τζιριτόκωστας ὁμως, μὲ τὸν ἔλεινὸ σύντροφό του, εἶχε φύγει ἀπαρατήρητος ἀπὸ τὸ Νυχτερέμι. Ὅταν ἐμάκρυνεν ἀρκετὰ, ἐστάθηκε μία στιγμή συλλογισμένος καὶ ἀναποφάσιτος. Γύρω τοῦ ἐβασίλευεν ἔρημια καὶ σιωπὴ. Στὸν κάμπο κάτω οἱ καπνοὶ τοῦ κονακιοῦ ἀνέβαιναν ἀκόμη καὶ ἀπλώνονταν μαῦροι καὶ βαρεῖς. Τοῦ ἡλίου οἱ ἀχτίνες μόλις κατῶρθωναν νὰ βάψουν χρυσοκόκκινα τὰ πλατεῖα νῶτα τους καὶ ἡ ἀναλαμπὴ ἔτιναζόταν πέρα, στὶς κορφές τῶν βουνῶν καὶ τὰ φυλλώματα τῶν δένδρων καὶ στ' οὐρανοῦ τὰ γαλανὰ κύματα, λές κι ἤθελε νὰ ζωγραφίσῃ ὄνειροφάνταστη στὸν ἀέρα τὴν ἄγρια πραγματικότητα τῆς γῆς. Πίσω ἢ κοιλάδα τῶν Τεμπῶν, μὲ τὴν ἀντρεωμένη βλάστηση, τίς καταπράσινες σπηλιές καὶ τὸν ἥσυχο ποταμὸ, σκοτεινὴ ἔχασκε μ' ἔκφραση μακαριότητος κι ἐμπιστοσύνης ἀκλόνητης. Ὁ ζητιάνος τὸ ἀποφάσισεν ἀμέσως. Ἀντὶ νὰ περάσῃ τὴ γέφυρα καὶ νὰ πάρῃ τὸν ἀμαξιτὸ δρόμο, πού γρήγορα θὰ ἔπαιρναν οἱ Ἀρχές, ἐσκέφθηκε νὰ χωθῆ μὲ τὸν σύντροφό του ἐκεῖ σὲ μία κρυψώνα. Ἄμα ἐπροσπερνοῦσαν ἐκεῖνοι, ἔπαιαν ἄλλον δρόμο αὐτός. Καὶ τότε τ' ὄνειρό του ἐπιτύχαινε. Θὰ εἶχεν ὄχι μῆνα, ἀλλ' ὅσον ἤθελε τὸν ἀντικαταστάτη τοῦ Μουτζούρη!...

– Ἔτσι· εἶπε σὰν ν' ἀπαντοῦσε σὲ καμμία ἐσωτερικὴ του ἐρώτηση.

Καὶ γοργὸς ἐκέντησε τὸ γαῖδουράκι του νὰ χωθῆ ἐκεῖ. Μόλις ὁμως ἔκαμε λίγα βήματα, τριποδισμὸς ἀλόγων καὶ κύλημα τροχῶν ἀκούσθηκε. Ὁ Τζιριτόκωστας κατατρομαγμένος ἐχώθηκε στὰ πρῶτα φυλλώματα τῆς κοιλάδας. Ἡ ἄμαξα μέσα σὲ σύγνεφο σκόνης ἐπέρασε τὴ γέφυρα κι ἐπῆρε τὸν ἀντικρυνὸ δρόμο στὶς ρίζες τοῦ Κισσάβου. Ἦταν μέσα οἱ Τοῦρκοι, ὁ ἀρχηγός, ὁ νομάρχης καὶ ὁ

ἀνακριτής. Πίσω ἐπήγαινε τριποδίζοντας τὸ ἄλογό του ὁ μοίραρχος. Καὶ πάρα πίσω ληταρωμένοι, ἐλεεινοί, ἐβάδιζαν οἱ Καραγκούνηδες ὅλοι: ὁ Παπαρρίζος καὶ ὁ πάρεδρος, ὁ Μαγουλάς καὶ ὁ Τρίκας καὶ λοιποὶ μὲ ἀπάθεια θαυμαστή στὸ πρόσωπο, σὰν νὰ ἐπήγαιναν στὸ πεπρωμένον. Καὶ πάρα πίσω, μὲ κλαγγὴ σπαθιῶν καὶ τριποδισμό ἀλόγων, οἱ στρατιῶτες ἀκολουθοῦσαν βιαστικοὶ μὲ τὴ βάνουση ἀδιαφορία τους.

Ὁ Τζιριτόκωστας ἐσήκωσε τὸ κεφάλι μὲς' ἀπὸ τὰ φυλλώματα κι ἐκοίταζε ζερβόδεξα, ἐμπρὸς τὴ μεγάλη καὶ πολυφάνταχτη συνοδεία καὶ κάτω τὸ κατακαπνισμένο χωριό· καὶ χασκογέλασμα ἐτάραξε τὰ χεῖλη του.

– Μωρέ, κοσμάκης!... εἶπε κουνώντας τὸ κεφάλι.

Καὶ δὲν ἤθελεν οὔτε αὐτὸς νὰ ὀρίση, ἂν τὸ ἔλεγε γιὰ ἐκείνους, ποὺ ἐπήγαιναν ἐμπρὸς στὸν θρίαμβο, εἴτε γιὰ ἐκείνους ποὺ ἔμεναν πίσω στὴν ἀπελπισία καὶ τὴν ἀποχτήνωσι.

Ὁ Τζιριτόκωστας, ἡσυχος τώρα, ἐπροχώρησε βαθύτερα. Εἶχεν ἐξασφάλισι τὸ παράλλαγμα καὶ δὲν ἐσυλλογιζόταν πλέον παρὰ νέο ταξίδι καὶ νέα τρόπαια. Τὰ κλαριὰ τῶν πλατάνων μ' ἓνα φύσημα τοῦ ἀνέμου ἔρριξαν καταπέτασμα πράσινο καὶ πυκνὸ πίσω του, λές κι ἐφρόντιζαν νὰ τὸν ἀσφαλίσουν ἀπὸ κάθε κινήγημα. Ἡ κοιλάδα πρόθυμη ἐδέχθηκε τὸν ζητιάνο στοὺς ὕγρους καὶ μαλθακοὺς κρυψῶνες της, ὅπως δέχεται τόσα κακοῦργα ἔρπετὰ καὶ παράσιτα.

Ὁ ἄνθρωπος πολλὰς φορές δὲν βρῖσκει τῆς ὑπάρξεώς τους τὸν σκοπό. Καὶ ὅμως τὰ κρατεῖ στοὺς κόρφους της ἡ Φύσις, θεότης ἀδιάφορη, ἀνεπηρέαστη, ἴση δείχνοντας ἀγάπη καὶ στοῦ Κἀη τοὺς καρποὺς καὶ στὰ πρωτοτόκια τοῦ Ἄβελ.